

Kalász Márton versei 3
Takács Zsuzsa versei 7

ÚJ FORRÁS 2018.04

Ismeretlen középkori német szerző: A Nibelung-ének 9

John Keats: Amikor elolvastam Chapman Homéroszát (vers) 22

Philip Larkin: Ez legyen felírva (vers) 23

Zhang Shaobao: Egy pár evőpálcika (vers) 24

Pék Zoltán: Bolyongás az elágazó életek kertjében

Paul Auster új regényéről 26

Paul Auster: 4 3 2 1 (póza) 29

Sergio Raimondi versei 34

Fráter Zoltán: „A természet lágy ölén”

(Térpoétika és kulturális emlékezet a hatvanas évek
elejének lírájában) 38

Gilbert Edit: A hosszú házasság regénye (*A bilincs a szabadság legyen.*
Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése 1948–1997) 45

Gömöri György versei 54

Turczy István: Ermitázs (vers) 56

G. István László: Negyven fölött (vers) 58

Nyerges Gábor Ádám: Fellebbezésnek nincs helye

(G. István László: *Nem követtem el*) 59

Kustos Júlia: Amit hártás szárnyak fednek

(Horváth Veronika: *Minden átjárható*) 64

Fodor Balázs versei 69

Kertai Csenger versei 71

Horváth Szonja versei 74

„A jövő korábban érkezett” (Beszélgetés Hérics Nándorral) 77

Wehner Tibor kisprózái 84

Aczél Géza : (szino)líra (pózaversek) 93

A borítón és a lapzárókon Hérics Nándor képei

Az Új Forrás 2017/9-es számában megjelent Cheryl Savageau indián költő versét Gyukics Gábor fordította. Elnézést kérünk a fordító nevének lemaradásáért. (A Szerk.)

E számunk szerzői:

Aczél Géza költő (Debrecen), Auster, Paul, író (Brooklyn, USA), Fráter Zoltán irodalomtörténész (Bp.), Fodor Balázs költő (Bp.), G. István László költő (Bp.), Gerlei Dávid költő (Dad), Gilbert Edit irodalomtörténész (Pécs), Gömöri György költő (London), Hérics Nándor képzőművész (Bp.), Horváth Szonja költő (Komárom), Kalász Márton költő (Bp.), Kertai Csenger költő (Bp.), Kustos Júlia kritikus (Bp.), Márton László író, fordító (Bp.), Nádasdy Ádám költő, fordító (Bp.), Nyerges Gábor Ádám költő (Bp.), Pék Zoltán fordító (Bp.), Szilágyi Mihály fordító (Bp.), Takács Zsuzsa költő (Bp.), Turczi István költő (Bp.), Vörös István költő, író, fordító (Bp.), Wehner Tibor író, művészettörténész (Bp.)

HELYSZÍN – KÉP A FALON

Frederik Buhnsennek

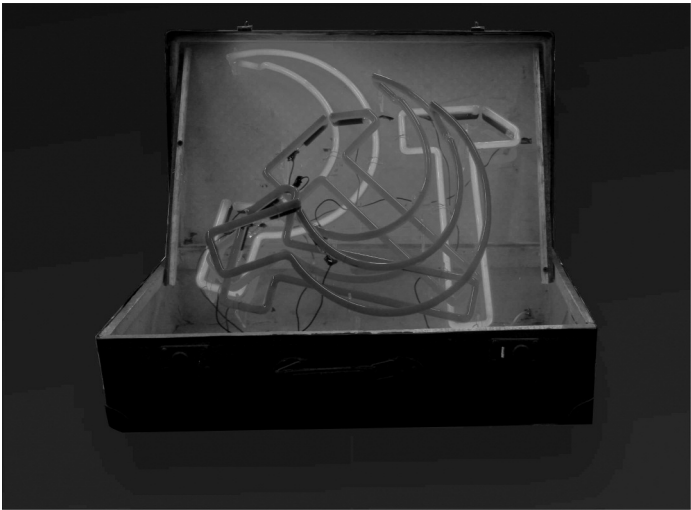
Ülve, panaszként, néztem ma is, kis szobánk e szembe falán –
kedves jó festőm, „de Hölderlined”, értésén, alku kis ironián,
ültünk ott messze városunk fényén – kép, s helyszínen,
„lelkes könyör, fény, bontva: agy”; nagy üvegkocka, mélyén ha pihen,
értelmezted – Frederick, érthessem, tornyon, szíven elégiák.
Lehet, mennénk, már mi nem, így együtt, e Tübingenbe át –
élünk, Bunsen, s hol otthon? Én, lelkem megfosztva – ki vitt,
elment, gyöngédség, szerelem, létünk: kép; kelt – ő mind e hit?
Elmém, ma üvegkockádból, H. volnék, emlékére, én, s ki lát,
mind reszketésén indulna, élhetné – könny, kedv: ideát –
ne tudnék, másként hallgatni, szólni se persze, reggelem
imént, törődött árny, kinvizsgázna, ki hitelen
él, vár: keserű létén tűrve vissza magát,
mindhez, panasz ma – kép: Black hole, élned hajnalig át.

4 BÍZTATÓ

Riadó, súgja, mosolyon éled – ebből se vers lesz,
tudjuk, hétfő, hétvég után ülünk korán a keddehez.
Kimetszeni valamit magunkból így is csak magány,
gyűlni, vajon értetlenül lépve az elbeszélt után -
rád fordítva, jó úr, az összeg, méләzhatsz éјfélre zenén,
közben csak ültünk, s este lett, egyetlen rím remény.
Megleld a tiszta lépteit, mit hagyna az emlék magán,
a jobb szavak, mindig hihet, ki szorong is, itt várva ám,
s aztán mit érlel, lelked erőд, kényeként szellem – úgy ugyan,
elég-e, ha e kétségbeesés homállыá átköltve sajdítva van?
Hinni, hinni, bíztat, s a szó, ha vélnéd, bár csodát tehet,
csak akkor s addig a sejlő tény magadból mégse ma kivet.
Riadót súgtál, mosoly volt indító eszközöd, de lelj –
imént ily végzetes korán; húnytunk, vás titkot, mi – „kelj!”

Évának

Fagy kint, aludni – hátha.
Lélektereként a léttér belátva,
suttog. Emléknek oly közel – kép, ha fejti ki, éked.
S e homályban meg is lelnénk, ami kivédhet.
Mgtalálna szavunk – szívbotlásig, ne szóbotlás csak,
féltedül, itt légy, újra létre lássak.
Sóhajra, hajlanék – mintha erőm még,
hisz azzá fontolva, mi nemrég
teljes fontoltsággal, s ki rajongó, nem áltat,
teljes boldogsággá fölé szépülve – ajkak
sugár, ahány fal, világossá: most vagyok
szólítva, félkép vált hihetnénk, s szem ragyog.
Lesz e szomorú hajlékből, élt törődés, hajlék se más -
szorongó, kis ujjongó csöndben imént halk szívvé szólítás.

OLVAS AZ ÜLDÖZÖTT

Ahogy odaálmódod magad az előző helyre, és a villamos zajára azt hiszed, vonatod zakatol tovább a menekültekkel teli szerelvényen. Velük utazol tehát a sötétbe futó szerelvényen. A melletted tornyosuló szikla megmozdul hirtelen: fekete szeme pásztáz. Olvas az üldözött vad gondolataidban.

8 POHÁR

Ha volna mód a felejtésre, volna
fátyolt borítanunk mire. A keserű
ital a karimáig ér. Betelt a pohár.
Idd ki, szólunk komoran magunknak.
Gyötrő szomjúságot érzünk a kehelyre.

SZÓLNI CSAK

De hiszen ismerem a folytatást!
Lépésről lépésre miért kellene
követnem a fejleményeket?
Szólni csak önmagam ellen.

A NIBELUNG-ÉNEK

(Részlet)

Ötödik kaland

Siegfried és Kriemhild találkozása

263

Lovasok a Rajna mentén mind többen gyülekeznek,
akik az ünnepélyen örvendve részt vesznek.
Kedvében jár a királynak, aki Wormsba látogat.
Kapnak ajándékba sok-sok pompás ruhát és lovat.

264

Fel volt állítva sorban harminckét ülőhely,
számolva ennyi nagyúrral, rangossal és dicsővel
– így hallottuk legalábbis –, akik majd jelen lesznek.
Szép hölgyek ékeskedésben egymással versenyeznek.

265

Akadt dolga bőven a Giselher gyerekeknek,
hogy kedveskedjék a helybelieknek meg az ismeretleneknek.
A vendégeket fogadja Gernold meg ő meg a szolganép.
A lovagok köszönnek, ahogy illik, aképp.

266

Jött velük a tartományba sok vörös arany nyereg,
díszes pajzsból, ékes ruhákból valóságos tömeg.
Mindezt az ünnepélyre idehozták, a Rajna-partra.
A legtöbb sebesültet a gyengélkedés nem zavarta.

267

Akitől sérülése erőt, épséget elvesz,
most el kell, hogy feledje, a halál milyen keserves.
A nyomorultat, sebesültet már senki sem utálja.
Az ünnepet bizakodva mindenki várja,

268

találgatva, milyen lesz a szíves vendéglátás.
Nem akar véget érni a sok örömkialtás,
amelyet hallat minden ember, aki ott van jelen.
Az öröm elharapódzott a Gunther uralta földeken.

269

Egy Pümkösd tájéki reggel látszik, hogy közeleg
díszruhás férfiakból egy jókora sereg.
Ötezer fő, ha nem több jön látni az ünnepséget.
Egymás szavába vágva, ki-ki vígan beszélget.

270

Az ország ura közben nagyon is észrevette,
a német Alföld vitéze mennyire megszerette
az ő hűgát. Ez így van, bár sohasem látta őt még.
Azt mondják róla: hölgyek közt nincs hasonló szépség.

271

Így szólt a királyhoz a derék lovag, Ortwin:
„Ha azt akarod, hogy az ünnepélyen pompázzon ragyogó szín,
akkor hadd lássa az udvar minden vendége
a szép lányokat, akik az ország igazi büszkesége!

272

Férfit más mi bodogíthat, és örömmel mi tölt,
mint a sok gyönyörű lány és szépséges úri hölgy?
Hozd elő hűgodat, hogy a vendégsereg lássa!”
Amit tanácsol, az volt sok lovag óhajtása.

273

„Így cselekszem” – felelte a király, arca derült.
Aki hallotta a választ, ennek igen örült.
A királynéhez üzenet indul arról, hogy menniük kell
neki és lányának a királyhoz az udvarhölgyeikkel.

274

A ládákából kibukkan szép ruha egy tucat.
 Amit remek öltözkékből rejt a védőhuzat,
 karperec szalagokkal semmiképp sem hiányzó.
 Magát felékesíti buzgón sok szép leányzó.

275

A zöldfülű legénykéék aznap érezni kezdik,
 hogy az ő személyük majd a hölgyeknek tetszik.
 Egy királyságért sem adná egyik sem ezt a reményt.
 Alig várják, hogy végre lássák a sok női csodalényt.

276

A király a húga mellé, mielőtt elébe kerül,
 adott szolgálatára száz lovagot kíséretül
 neki meg a többi lánynak. Aki ezekkel tartott
 a király udvarába, kezében tartotta a kardot.

277

Ute, a hatalmas királyné velük együtt érkezett.
 Szép úri hölgyből az udvarba vezet
 százat vagy többet is még. Rajtuk díszes ruha.
 A lányát is kíséri szép fiatal nők hada.

278

Egy lakrész ablakából látszott jövetelük.
 Tülekedett a sok hős, aki gondolt velük,
 és azt remélte, hátha még arra sor kerülhet,
 hogy meglátva a nemes lányt, szíve öröme derülhet.

279

Előbukkan a szépség, akár a hajnal pírja
 a szürke fellegekből. Bánatát már lebírja
 a férfi, aki eddig hosszan búslakodott.
 Látja, a gyönyörű lány hogyan pompázik ott.

280

Villogott öltözkén sok drágakő.
 Gyönyörűséges arca rózsaszín fényt vető.
 Aki nagyon tapasztalt, s mindent megvetett-meghányt,
 sem mondhatja, hogy a világon látott nála szebb lányt.

281

Mint csillagok között a nyájas hold világa,
úgy lép elő a felhők közül fénye, a drága.
Túlszárnyal minden úri hölgyet ez a ragyogó tünemény.
Férfikedvet röptet magasba a hozzá fűződő remény.

282

Sok rangos udvaroncot láttak előtte haladni.
A felajzott leventék nem bírják abbahagyni,
hogy tülekedjenek arra, ahol láthatják a szép lányt.
Siegfried az a nagyúr, kit öröm vidít és keserűség bánt.

283

Azt gondolta magában: „Hogy érjem el, én szegény,
hogy szerelmed lehessen? Ez ostoba remény!
De tőled távolmaradni? Inkább lennék halott!”
A puszta gondolattól elpirult, elsápadott.

284

Ahogy állt, annyira szép volt Siegfried, a levente,
mintha oda lett volna festve egy pergamentre
egy jó mester kezétől. Róla az a hír járja:
annyira gyönyörű hős volt, hogy nincs neki párja.

285

A hölgyek melletti vitézek úgy terelték a népet,
hogy szabad legyen az útjuk. Sok lovag hátralépett.
Örömtől repeső szív dobban sok férfiban.
A sok előkelő hölgy illemtudón suhan.

286

Ekkor így szólt a burgund király öccse, Gernold:
„Aki ilyen kiváló szövetségesed volt,
bátyám, Gunther, ama férfit méltó módon jutalmazd!
A lovagok füle hallatára mondom, nem bánom én azt.

287

Kérlek, Siegfriedet engedd a húgom közelébe,
hogy a lány üdvözlje. Ennek jó lesz a vége!
Aki nem üdvözölt vitézt még, most tegye meg, és fogadja!
Így lesz az udvarunknak új, nagyszerű lovagja.”

288

A király atyafisága odajárult a hőshöz.

Így szóltak a német Alföldről jött erőshöz:

„A király megengedi kendnek, hogy az udvarban ott legyen.

A húga fogja kendet üdvözölni. Semmi sem tesz túl e kegyen.” 13

289

A külföldi lovag ennek fölöttébb örül.

Nem búslakodik a szíve, annál inkább derül,

amiért láthatja szemével a szépséges Ute lányát.

Kis idő múlva már nem kell túrnie Kriemhild hiányát.

290

Látva maga előtt a férfit, ő már kicsit se halvány,

hanem kigyúl az arca. Így szól a fiatal lány:

„Siegfried úr, üdvözöllek, derék, nemes lovag!”

Azt még jobb kedvre derítik az üdvözlő szavak.

291

A férfi meghajol. A nő most megfogja a férfi kezét.

Lépkednek gyönyörűen együtt, nem válva szét,

szerető tekintetekkel egymásba hatolva,

az úr meg az úrnő. Mindezt nagyon titkolva.

292

Hogy volt-e szerelemmel szorítva a fehér kéz

a férfi által: előttem nyitva áll ez a kérdés,

de úgy hiszem, aligha maradhatott ez el.

Kriemhild vonzalmát mutatta csakhamar sokféle jel.

293

Sem május havában, sem pedig nyáridőben

nem volt Siegfried szívében annyira bőven

a fenséges örömből, mint amikor kézen

fogva jár azzal a lánnyal, akit áll szeretni készen.

294

Gondolta sok levente: „Hej, ha én is átélném,

hogy kéz a kézben járok a lánnyal, nemcsak szemlélném,

és ha vele ágyba bújnék, nem fakadnék sírva!”

Úgy udvarol a lovag a lánynak, ahogy a legszebben elő van írva.

295

Akármely tartományból jött a tengernyi vendég,
nem néznek senki másra, csak őket nézegetnék.
Kriemhild kap engedélyt, hogy Siegfriednek csókot adjon.
Nincs más, amiből a férfi számára ennyi öröm fakadjon.

296

Ekkor a dán királynak szájából szólt az óvás:
„Sok bajnak okozója lett ez a csókolózás.
Saját bőrömmön érzem, hogy Siegfried nem volt messze.
Isten őt soha többé királyságomba ne eressze!”

297

Amerre visz az útja, a jónépek kitérnek,
hogy Kriemhild továbbhaladjon. Nagyszámú bátor vitézek
a templomba, ahogy illik, elkísérik őt.
Ott aztán elkülönítik a kiváló férfit meg a nőt.

298

Kriemhild így ment a dómba, vele összes udvarhölgye.
Annyi sok drágaság volt a királylányra felöltve,
hogy számos hiábavaló vágy kelt a szívekben iránta.
Magára sok levante tekintetét odarántja.

299

Már alig várta Siegfried, hogy végzőjék az ének.
Nem győzött adni hálát a jó szerencséjének,
hogy hajlik a szíve hozzá, annak, akit ő szeret.
A szép hölgynek gondolatban hódolt is eleget.

300

Siegfried kijött korábban, Kriemhild később a dómból.
Lovagját hívja magához ismét ez alkalomból.
Most kezdi megköszönni a szeretnivaló, drága lány,
hogy Siegfried a hősök élén remekül helytállt a csatán.

301

„Siegfried úr, áldjon meg Isten” – szól Kriemhildtől a szózat –,
„amiért lovagjainkat nagy győzelemre hoztad,
nagy hűséggel irántuk, amint a híre járja.”
Siegfried nagy szeretettel néz a királyi lányra.

302

„Szolgálom híven őket” – felelte a levente –,
 „és hidd el, nem lesz addig testemnek lepihente,
 amíg csak valamennyi vágyuk nem teljesül.
 Úrnőm, Kriemhild, miattad vállalom ezt egyedül.”

303

A drága leányzó tizenkét napon át
 engedte magához közel a daliát,
 míg az udvarban a barátnők élén járt, hogy kitessek.
 Történt sok szeretettel ez a nagy figyelmesség.

304

Öröm és vigasság, lármás hajcihő:
 ettől zeng a fivérek trónterme, a dicső.
 Kint is, bent is kiáltoz sok hős, dalra fakadván.
 Ortwin és Hagen kezétől készül csodás mutatvány.

305

Bármilyen viadalra, mit Gunther vendége néz,
 ez a két nagyszerű hős bármikor, egyszerre kész.
 Így lesz a két levente a vendégeknek ismerős.
 Így lesz az ország híre, fénye növekvő és erős.

306

Lassan gyógyulni kezdtek a fekvő sebesültek.
 Nekik is kellett mulatság, így hát előkerültek.
 Pajzsokkal dulakodnak, hajítják a gerelyt.
 Nagy erőt mutatnak, sok ember segít nekik e helyt.

307

Amíg csak tart az ünnep, a várban a királyi gazda
 kínál ételt kiválót. Magát távol marasztja
 minden olyan hibától, mit mondanak sok királyra.
 Kedves minden jövevényhez, kívánságukat lesi, várja.

308

Így szólt: „Ti derék vitézek, mielőtt eltávoztok,
 fogadjátok kezemből, amit nektek kiosztok.
 Mindig hálás leszek, ha meg nem vetitek.
 Szándékom: ami enyém, az legyen a tietek.”

309

Erre felelve így szól a dánok szava:
„Mielőtt lóra ülnénk, és indulnánk haza,
fontos volna, hogy közöttünk köttessék tartós béke.
A ti lovagjaitoktól sok kedves barátunknak vége.”

16

310

Lüdegast kigyógyult súlyos sebeiből.
Felépült a szász nagyúr is az ádáz harc felől.
Voltak, akik belehaltak utólag a sebekbe.
Indul Gunther király, hogy Siegfriedet fölkeresse.

311

Így szólt a lovaghoz: „Okosíts fel, mit tegyek!
Holnap reggel el akarnak utazni az ellenfelek.
Azt akarják, hogy a béke legyen köztünk végleges.
Okosíts fe, Siegfried, vitéz úr: szerinted mi volna helyes?

312

Az urak azt ajánlják, elárulom neked,
aranyból annyit, amennyit ötszáz ló elvihet,
megadnak, csak eresszem el őket. Erre mit szólsz?”
Felelte nagyerejű Siegfried: „Szerintem ez így rossz!

313

Azt javaslom, hogy ingyen eresszd őket szabadon.
Amit kívánj cserébe, legyen fogadalom,
hogy nemes lovagjaiktól nem lesz több támadás
országod ellen. A két úr részéről erre legyen kézadás.”

314

„Megfogadom a tanácsot.” Ezután különválnak.
Gunther értésére adja a két fogoly királynak,
hogy nem kell a megajánlott arany, akárhány karát.
A harctól fáradt urakra otthon vár sok barát.

315

Kinccsel megtöltve pajzsot hoznak nem egyet elő.
Barátainak úgy osztja Gunther, hogy le sem méri ő.
Ötszáz márkát ad aranyból, vagy még annál is többet.
Merész Gernold fejében fogant meg ez az ötlet.

316

Aki menni akart már, az elbúcsúzkodott.
A sok külföldi vendég Kriemhildhez bekopogott,
ahol Ute királyné számára is volt lakás.
Lovagoknak sohasem volt ilyen szép búcsúztatás.

317

A szállások kiürülnek, a sok vendég hazatér.
Termeiben a királynak bőven van helye, fér
rokonságával együtt. Látnak számos urat,
aki venni búcsút Kriemhildhez látogat.

318

Búcsút venne szintúgy Siegfried, a hős, a derék.
Eddig nem merte kérni, amit kívánna még.
A király hallotta hírért, hogy ő is hazatérne.
Csakhogy erről az ifjú Giselher lebeszélte.

319

„Hová akarsz elügetni, Siegfried, te derék, te nemes?
Maradj lovagjaink közt! Kérlek, engem kövess
Guntherhez, a királyhoz és a kíséretéhez.
Van itt sok szépséges úrnő, aki felőled kérdez.”

320

Feleli a nagyerejű hős: „Itt marad a paripa!
Már távozni akartam, de az volna hiba.
A pajzsot is vigyétek! Szívem már hazavágyott,
de követem barátként Giselher uraságot.”

321

Így hát a bátor ember, ahol volt, ott maradt,
Burgundiában. Egyrészt barátai miatt.
Másképp pedig magát még sosem érezte ennyire jól.
Attól van ez, hogy a lánynak mindennap udvarol.

322

Kriemhild szépsége volt az, mely Siegfriedet marasztja.
Sokféle szórakozással kellemesen mulasztja
idejét, ha épp nem gyötri a szerelem.
Ezért éri majd a bátrát halálos veszedelem.

323

Érkezik a Rajna mellé érdekes új hír néhány.

Hogy akad itt is, ott is ilyen meg olyan szép lány.

Jó Gunther király akarja: egyik legyen övé.

18 Ettől jókedve támad. Így lép lovagjai közé.

Jegyzetek

A névtelen Szerző nem tudja a szó modern értelmében motiválni, vagyis kialakulásában megragadni Siegfried és Kriemhild szerelmét – ahogyan ez a német kortárs alkotók közül Gottfried von Strassburgnak a Tristan és Isolda szerelméről szóló verses regényben igen meggyőzően sikerült. A *Nibelung-ének*ben ehelyett inkább az kelt művészi hatást, hogy a rögtön teljes erővel megnyilvánuló szenvedély együttjár az udvartartás gépezetébe való integrálódással. Fogalmazhatnánk így is: a szerelem civilizatórikus hatást fejt ki.

264

harminckét ülőhely: ennyi fejedelmet hívott meg Gunther. Ehhez képest a 269. strófában említett ötezer lovag nem túlzás. A „gesidele” szabadtéri padot jelent, a legelőkelőbbek ezen ülve nézték a lovagi tornát.

265

Giselher gyerek, „Giselher daz kint”: hadviselésben járatlan, lovaggá még nem avatott serdülő fiút képzelhetünk.

269

*Pünkös*d: a több napig vagy hétig elhúzódó udvari ünnepségek kezdete volt.

270

sohasem látta őt még: nehezen magyarázható, alig hihető, hogy Siegfried egy álló éven át egyszer sem látta Kriemhildet, aki pedig nincs elzárva. Még nehezebb az ügy, ha Gunther „nagyon is észrevette” (im daz was wol erkant), hogy a xanteni vendég szerelmes a hűgába. Miből vette észre? De épp az ilyen nehezen hihető mozzanatok adják a mű naiv báját, amely nélkül a végkifejlet kevésbé volna tragikus.

272

*sok lovag óhaj*tása: eszerint a worms-i udvar lovagjai hónapokig nem láttak előkelő nőket, legfeljebb cseléd lányokat.

274

karperec szalagokkal, „boug mit den borten”: valamilyen ívbe hajlított, rojtos-bojtos csecsebecse, de ez akár homlokpánt vagy derékdísz is lehetett.

275

zöldfülű: a „tump” szó itt nem ostobaságot, hanem tapasztalatlanságot jelent.

276

kard: Kriemhild és az udvarhölgyek szűzi érinthetlenségét 19 jelképezi.

277

Ute: özvegy anyakirálynéként visszavonult az udvari élettől. Ritka eset, hogy ünnepi alkalomra meghívják.

278

a nemes lány: Kriemhild.

279

a férfi: egyszerűen csak „der”. Persze, hogy Siegfried.

281

Mint csillagok között a nyájas hold: főhajtás Arany János előtt, noha az eredetiben is „Sam der liehte mane vor den sternem” áll.

282

öröm és keserűség, „lieb und leit”: a korabeli szerelmi líra, a Minnesang közkeletű fordulata.

284

festve egy pergamentre: miniatúrákkal illusztrált kódexről van szó.

285

suhan: előkelő nőknek járás közben nem illett a lábbeli sarkával kopogniuk.

287

hogy üdvözlje: az üdvözlés fontos része az udvari szertartásnak, de erotikus mellékjelentése is van. Az olvasó maga döntheti el, hogy az „üdvözl” és a „közel enged magához” mikor mit jelent.

288

kend: a *Nibelung-énekek*ben elkülönül a közrendűeknek járó „du” és az előkelőket illető „ir” megszólítás. Utóbbit magázással vagy önözéssel lehetne visszaadni, de ez a magyar szöveget agyonterhelné. Itt, ebben a strófában jól működik egy kis ízelítő belőle.

291

nagyon titkolva, „vil tougenlich”: a férfi a nő kezét az udvar nyilvánossága előtt fogja meg, ezen nincs mit titkolni. Inkább azt titkolják, amit a „szerető tekintetekkel” (mit lieben ougenblicken) fordulat ír körül.

295

csók, „kussen”: Siegfried Grosse szerint „Küssen gilt als eine Intensivierung des Grußes”, vagyis a csók az üdvözlés intenzívebbé tételének számít. Hozzáteszem: különösen, ha az „üdvözlés” azt jelenti, amit a szerelmespár „nagyon titkolva” cselekszik.

296

Sok bajnak okozója: a dán király most jön rá, hogy Siegfried, akinek a vereséget köszönheti, azért vett részt a háborúban, hogy megkapja Kriemhildet.

297

elkülönítik: a templomban a férfiaknak és a nőknek külön helyük volt.

301

lovagjaink: elsősorban Gernold és Hagen, akik maguk is harcoltak, de közvetve Gunther is.

304

tizenkét napon át: ennyi volt hátra az ünnepségből.

csodás mutatvány, „wunder”: Ortwin és Hagen barátságos (vérontással nem járó) viadalra hívja ki a vendégeket. Siegfried ebben nem vesz részt.

306

sebesültek: még segítségre szorulnak, de már részt vesznek a viadalban, amelyet – úgy látszik – afféle gyógytornának tekintenek.

307

hiba: főleg a fukarságot és a modortalan viselkedést rótták fel hibaként az uralkodóknak.

309

a dánok: őket Gunther időközben, úgy látszik, szabadon engedte, bár erről nem ejt szót a szöveg.

310

hogyan Siegfriedet fölkeresse: Siegfried befolyása a háború óta látványosan megnövekedett.

315

pajzs: a hadizsákmány térfogatát öblös pajzsokkal mérték le.

318

amit kívánna: házasság Kriemhilddel.

Giselher: erről sincs szó a szövegben, de a legkisebb királyfi nyilván összebarátkozott Siegfrieddel, és felnéz rá.

AMIKOR ELOLVASTAM CHAPMAN HOMÉROSZÁT*

Sok színarany vidéket beutaztam,
láttam sok országot és tartományt;
jártam a Napnyugat szigetein,
hol a költők Apollónt tisztelik.

Sokszor meséltek egy tágas világról,
melyben a mély, bölcs Homérosz az úr,
de sosem szívtam tiszta levegőjét,
míg nem hallottam Chapman friss szavát.

Úgy voltam ekkor, mint a csillagász,
ha új bolygó úszik látókörébe;
vagy mint a sasszemű Cortez, mikor

állt és meredt a Csendes-óceánra
– ámulva néztek össze katonái –
némán, egy panamai hegytetőn.

(Fordította és jegyzettel ellátta: Nádasy Ádám)

*John Keats (1795–1821) angol költő keveset utazott, de rengeteget olvasott. Ezt nevezi az 1. versszakban az ő „utazásainak”. A 2. versszakban arra céloz, hogy Homérosz eposzait olvasta ugyan – angol fordításban, mivel görögül nem tudott –, de sosem érezte, hogy ezek olyan nagy művek lennének, mint ahogy a görögül tudók állítják. De most elolvasta egy régebbi fordítót, Chapman angol Homérosz-fordítását, és úgy érezte: új világ tárul föl előtte, mint amikor a csillagász új bolygót észlel (az Uránuszt nem sokkal azelőtt fedezték föl), vagy ahogy a spanyol hódító, Cortez látta meg a Csendes-óceánt, mikor Panamában, a Darien-hegységről kitekintett, s gyanítani kezdte, hogy nem is Indiában van, hanem egy új világban (azaz Amerikában).

[A tudósok megjegyzik, hogy Keats téved: ez a hódító nem Cortez volt, hanem Balboa. De ez nem von le a vers értékéből.]

EZ LEGYEN FELÍRVA

Jól átbasztak a szüleid.
Más volt a terv, de így esett.
Minden hibát, mi volt nekik,
hoztak, és pluszt, csupán neked.

Persze elbaszták őket is,
két ódivatú kis hülye,
az érzelésük már cikis,
ha gyűlöletből van fele.

Ember embernek poklosa.
Az utód mélyebb bajba dűl.
De legyél a sors orvosa,
bírd ki gyermektelenül.

(Fordította: Vörös István)

*Philip Larkin angol költő, esszéista (1922-1985). Miután végzett Oxfordban, könyvtárosként helyezkedett el Kingston upon Hullban, ahol haláláig élt, s befelé forduló, a szociális életet kerülő alkata miatt kiérdemelte a „hulli remete” jelzőt. Larkin a századközep egyik legnépszerűbb angol költője lett, akinek a Koszorús Költő posztját is felajánlották 1984-ben (John Betjeman halála után), ám ő ezt elutasította.

EGY PÁR EVŐPÁLCIKA

Mikor gyerek voltam, anyám
fejenként egy pár fa evőpálcikát tett
az ebédlőasztal köré. Forrón gőzölgött
az étel, egyszerű öröm
egy földműves otthonában.

A nővérem megházasodott,
egy párral kevesebb maradt az asztalon.

Később elvettem egy nőt,
érkezett egy új pár pálcika.

Az asztal köré helyezett pálcikák
jelentették a család mindennapi boldogságát.

Meghalt anyám,
eltűnt egy pár pálcika az asztalról.

A körbeült asztal boldogsága
a múlté,
a testvéreimmel öreg fa ágaiként távolodunk.
Magányos evőpálcikák
világnyi távolságra egymástól.

(Fordította: Gerlei Dávid)

* ZhangShaobao 张少保 (sz. 1970) bíró Kína Shaanxi tartományában, Jingyang megyében.
1985-ben kezdett el verseket publikálni. 2005-ben jelentek meg összegyűjtött versei *Sárga föld és bronz* címmel.
(Forrás: http://modernchinese poetry.com/poems.php#zhang_shaobao
<http://modernchinese poetry.com/poets.php>)

Egy hetvenéves író nagy regényét nehéz nem nagyregényként olvasni. Paul Auster tizennégy regény, számos verses- és esszékötet, forgatókönyv, film és egyéb produktum után tavaly jelentette meg 4 3 2 1 című új

26 Pék Zoltán

BOLYONGÁS AZ ELÁGAZÓ ÉLETEK KERTJÉBEN

Paul Auster 4 3 2 1

regényét, amely háromszor olyan vastag (közel 900 oldal), mint akár a legvastagabb regénye, és felmerül a kérdés: vajon ez a tartalomban is megmutatkozik? Vajon Auster öregkorára nemcsak szöveg hosszát váltott, de célt is? Vajon őt is elérte sok amerikai író

átka, és nekirugaszkodott az amerikai nagyregénynek?

A szüzsé nem ezt látszik alátámasztani. A regény Archie Ferguson életét meséli el, pontosabban *négy* Archie Ferguson életét, aki egyszerre ugyanaz a személy is meg nem is: nagyon hasonló a testi adottságuk, az érdeklődésük, a sport- és irodalomszeretetük, ám a sorsukat másfelé terelik a véletlenek, a saját döntések és az emberekkel-környezettel való kapcsolatuk. Aki valamennyire ismeri Auster regényeit, az rögtön felismeri az egyik fontos motívumát, azaz a véletlen szerepét az életünkben, azt a meggyőződést, hogy a döntéseink dacára – vagy éppen azért – teljesen ki vagyunk szolgáltatva a sorsnak.

A 4 3 2 1 azonban különbözik az eddigi műveitől abban, hogy ennek bemutatásához Auster nem abszurd vagy szélsőséges élethelyzetet használ (gondoljunk a megszállott nyomozásra a *New York trilógiában*, vagy az abszurd falépítésre *A véletlen zenéjében*), hanem négy mindennapi életet a maga banalitásaival és bíbelődésével, nyűgeivel és nyavalyáival. Azaz realista megközelítéssel él, ami alatt egyszerűen az értendő, hogy az emberre koncentrál: mind a négy fiú New Jerseyben, a peremvárosban nő fel, mind egyiknek kicsit más a kapcsolata a szüleivel, barátaival, szerelmével. Mind-egyik éli a maga életét, ami ilyen vagy olyan, de hétköznapi élet, persze kisebb-nagyobb tragédiákkal vagy éppen csodákkal. Ahogy a szereplők nőnek, ahogy mind kijebb merészkednek a világba, úgy tágul egyre a regény horizontja is, és bekerül a képbe a történelem, ami persze mindig is ott volt, ott füstölgött-zakatolt, de Ferguson tudatának érésevel egyre inkább hatással lesz az ő sorsára is, egyre inkább kialakul az egyén és a történelem kölcsönhatása, ami persze jobbra egyirányú, bár némi visszahatás igenis van, s ennek mértéke a politikai érzékenység függvénye, ami a szereplők újabb megkülönböztető jegye.

A regény alapötletéből fakadóan elkerülhetetlen a redundancia. Mivel Auster azt mutatja meg, hogy a döntések és a külső körülmények mennyire más irányba tudják téríteni az ember életét, ezért ezeket a bizonyos pontokat, ezeket az elágazásokat újra meg újra be kell mutatnia. Természetesen alkalmaz kihagyásokat, és a szemszögváltás is, azonban óhatatlanul ismétlődnek helyzetek, motívumok. Ez persze szándékos is, hiszen ennek a repetitív ismétlődésnek – amely egyébként mondat szerkezet szinten is jelentkezik, a mondatok felépítése, ritmusa egyrészt az olvasást segíti, másrészt ezt az ismétlődő-lüktető érzést fokozza – eredményeképp kettőslátás, sőt többeslátás alakul ki az olvasóban. A szereplők néha összemósódnak, majd újra elkülönülnek, ami erősíti azt a kiinduló helyzetet, hogy egy személyről van szó, és mégsem.

Ami az Auster-olvasóknak szembetűnően hiányozhat a könyvből, az a transzcendencia. Minden regényében találkozunk valami külső, megismerhetetlen erővel, ami meghatározatlan, megragadhatatlan, amolyan posztmodern balladai homály, amelyben a szereplők tévelyegnek, gyakran meghasonulnak és olykor végleg elvesznek. A 4 3 2 1-ből ez ebben a formában valóban hiányzik, noha van benne egy kitartó transzcendens jelenlét, amely a könyvön végig felsejlik, hol halványabban, hol erősebben: az elbeszélő. Ez az elbeszélő egyszerre Auster és a regénybeli alteregója, aki ír, aki megírja a többi szereplő és közben önmaga történetét. Az írás amúgy is központi témája az austeri életműnek – mint teremtés, mint megszállottság, mint maga az élet –, és ebben a regényben sincs másként: mindegyik szereplő így vagy úgy ír, olvasunk verset, fordítást, novellát, más könyvekről való elmélkedést.

Itt persze adja magát az önéletrajzi készítés kérdése. Ez nem meglepő, hiszen Auster majdnem minden regényében találunk a saját életéből vett elemeket, és ez itt sincs másképp: a 4 3 2 1 szintén számos utalást tartalmaz – Auster születésének éve, 1947, New Jersey és New York, a Columbia Egyetem –, de az önéletrajzi regény fogalmát nem meríti ki, a klasszikus értelemben legalábbis. Auster másként áll ehhez hozzá, hiszen a hosszabb lélegzetű írásai tulajdonképpen két műfajba sorolhatók: önéletrajz (visszaemlékezés?, nyomozás?) és fikció. A kettő közti különbségtétel általában is problematikus, az irodalomértelmezés egyik gordiuszi csomója; Austernél az egyik kiegészíti, támogatja a másikat. Az első prózakötete, a *The Invention of Solitude* elsősorban az apjáról és a vele való kapcsolatról, illetve annak hiányáról szóló meditáció, amely könyv második fele, a „The Book of Memory” szövegileg és gondolatilag kétségtelenül a *New York trilógia* előtanulmánya. Ennek fényében árulkodónak tűnik, hogy a 4 3 2 1-et két önéletrajzi kötet is megelőzte, tehát a visszanézés, a múlt feldolgozása kétségtelenül jó ideje

foglalkoztatta Austert. Ettől függetlenül ez egy regény, és noha az előforduló önéletrajzi utalások plusz dimenziót vetítenek ugyan mögé, de a megértésnek – és ami legalább ilyen fontos, az élvezetnek – egyáltalán nem feltételei.

28 És nem véletlen használom az „élvezet” szót, mert a 4 3 2 1 nem utolsó sorban magáról az írás gyönyörűségéről szól; a regényből tagadhatatlanul süt a történetmesélés öröme, érződik, hogy élvezettel íródott.

A fentiek alapján jól látható, hogy Paul Auster 4 3 2 1 című regénye a szerzőhöz méltón igencsak sajátos alkotás, amit talán a fejlődésregény kategóriába lehet besorolni. Viszont ha az, akkor megnégyszerezett fejlődésregény, egyszerre austeri regény és nem az, egy magát megtagadni nem tudó és nem is akaró író nagyszabású műve, aki azonban igenis mondani akar valamit, mesélni, menni tovább, mert mindig van még egy könyv, még egy döntés, még egy útelágazás.

Abban az évben volt egy új fiú a faházban, egy zöldfülű, Ferguson nyári társai között, nem nagyvárosi, New Rochelle-ből jött, Ferguson ismeretségi körében az egyedüli másik peremvárosi srác, kevésbé nagyhangú és verbálisan agresszív, mint a New York-iak, olyan csendes, mint Ferguson, sőt még csendesebb, olyan fiú, aki szinte meg sem szólalt, de amikor mégis, a hallótávolságon belül lévők odafigyeltek a szavaira. Federman volt a neve, Art

Paul Auster 29

4 3 2 1

(részlet)*

Federman, közismertebb nevén Artie, és mivel az *Artie Federman* hangzásra túlságosan hasonlított az *Archie Ferguson*-hoz, a házban a fiúk azzal poénkodtak, hogy ikertestvérek, akiket születésükkor elválasztottak. Ez attól lett vicces, hogy nem volt igazi vicc, inkább antivicc, olyan vicc, aminek akkor lett értelme, ha az ember értette, hogy a vicc magáról a viccről szól, mert noha Federman és Ferguson mutattak bizonyos külsődleges hasonlóságot – egyforma méret és testalkat, nagy kéz és a fiatal labdajátékosok sovány teste –, a monogramjukon kívül alig hasonlítottak. Ferguson sötét hajú volt, Federman szőke, Ferguson szeme szürkészöld, Federmané barna, más formájú az orruk, fülük és szájuk, első látásra sem lehetett őket testvérnek nézni, sőt még távoli unokatestvérnek sem. Viszont a velük lakó fiúk nem először látták őket, és ahogy teltek a napok, és figyelték a két A. F.-et, talán megértették, hogy a vicc, ami nem is vicc, több a viccnél, mert még ha nem is hús-vér testvérek, azért barátok, két hús-vér barát, akik gyorsan olyan közel kerültek egymáshoz, mint a testvérek.

Az egyik furcsaság, amit Ferguson megfigyelt saját magával kapcsolatban, hogy több is volt belőle, hogy nem egyetlen személy, hanem ellentétes ének összessége, és mások társaságában ő is mindig más és más lesz. Egy olyan szőkimondó, extrovertált valakivel, mint Noah, halk szavú, befelé forduló lett. Egy olyan félénk és zárkózott ember mellett, mint Ann Brodsky, hangos és durva lett, mindig túl sokat beszélt, hogy áthidalja a lány hosszú, kínos hallgatásait. A humortalan emberek előhozták belőle a viccmestert. A gyors eszű bohócok mellett butának és lassúnak érezte magát. Megint másokban megvolt az az erő, hogy pályára állítsák maguk körül, és elérjék, hogy utánozza a viselkedésüket. Az összeférhetetlen Mark Dubinsky, akinek mindig megvolt a véleménye a politikáról és a sportról, kihozta Fergusonból a szócsatázót. Az álmodozó Bob Kramer mellett törekenynek és bizonytalannak érezte magát. Artie Federman közelében viszont nyugodt lett, olyan nyugodt, mint soha senki mellett, mert az új fiú mellett ugyanolyan önazonosságot érzett, mint amikor egyedül volt.

Ha a két A. F. közül az egyik csak egy kicsit más személyiség, könnyen ellenségek lehettek volna. Ferguson főleg jogosan neheztelhetett volna az újonnan érkezettre, mivel Federman jobb sportoló volt, márpedig az elmúlt 30 évben Ferguson volt a legjobb, főleg baseballban, vagyis mindig beállós pozícióban játszott és negyediknek ütött, de amikor Federman az első nap elment edzésre, azonnal látszott, hogy messzebbre és jobban üt, a labdája gyorsabb és erősebb, és másnap, amikor két hazafutást ütött, elosztatva minden kétséget, hogy az első napi teljesítménye mázli lett volna, Bill Rappaport, a csapat huszonnégy éves edzője félrevonta Fergusont, és közölte a döntését: Federman lett az új beállós és negyedik ütő, Ferguson megy a harmadik bázisra és eggyel később üt. Ugye megérted, miért kell ezt tennem?, kérdezte Bill. Ferguson bólintott. A bizonyíték erejét tekintve mi mást tehetett volna? Semmi kifogás ellened, Archie, tette hozzá Bill, de ez az új gyerek fenomenális.

Akárhogy nézte az ember, Bill új felállása lefokozást jelentett, visszalépést, és fáj Fergusonnak, hogy elvesztette a Paradicsom tábor baseball-hadseregének főparancsnoki tisztjét, de ahogy az érzés mindig érzés, ami az idő száz százalékában szubjektíven igaz, úgy a tény is tény, és ebben az esetben az volt az objektív, vitathatatlan tény, hogy Bill helyes döntést hozott. Ferguson visszacsúszott második számú embernek. Régi gyerekkori álma, hogy feljut a nagyok közé, lassan ragacsos trutyivá olvadt a gyomra mélyén. Egy ideig keserű érzés maradt utána, de aztán túllépett rajta. Federman túl jó volt, hogy versenyezzen vele. Ilyen tehetség láttán az egyetlen értelmes reakció örülni, hogy a te csapatodban van.

Ezt a tehetséget az tette annyira szokatlanná, legalábbis Ferguson szerint, hogy Federman szinte nem is volt tudatában. Akármilyen buzgón játszott, akárhány meccset nyert meg az utolsó inningben egy jó ütéssel vagy bevetődéssel, sosem értette, hogy mennyivel jobb mindenki másnál. Egyszerűen ment neki a baseball, és ezt ugyanúgy elfogadta, mint az ég színét vagy a föld kerekességét. Szenvedélyesen játszott, de közben közömbösen, sőt kicsit unottan, és amikor a csapatban valaki megjegyezte, hogy profi is lehetne a középiskola után, Federman a fejét ingatva nevetett. A baseball élvezetes, mondta, de tulajdonképpen értelmetlen, csak *gyerekjáték*, a középiskola után főiskolára megy és tudós lesz, vagy fizikus, vagy matematikus, még maga sem tudja.

Ez a válasz egyszerre volt buta és lefegyverző, Ferguson tipikus példának látta arra, ami a kvázi névrokonát jellemzi és megkülönbözteti a többiekétől, mivel eleve eldöntött tény volt, hogy a táborból minden fiú főiskolára megy, hogy a világban, amiben élnek, a harmadik generációs zsidó-amerikaiak világában a szellemi fogyatékosok kivételével mindenkitől elvárják a főiskolai diplomát, ha nem az egyetemit, de Federman nem értette a nüanszokat,

nem fogta fel, hogy nem azt mondják neki, *ne menjen* főiskolára, hanem hogy *nem muszáj mennie*, ha nem akar, vagyis úgy gondolták, jobb helyzetben van náluk, sokkal inkább ura a saját sorsának, és mert tényleg remekelt matematikából és szándékában állt főiskolára menni (azon a nyáron magától megtanulta az integrálszámítást, az ég szerelmére, hány tizenégy éves képes felfogni az integrálszámítás alapjait?), elengedte a füle mellett a bókot, és szívből jövő választ adott, ami annyira egyértelmű és felesleges volt (mindenki tudta, hogy integrálszámítást tanul és hogy mindeképp főiskolára megy), hogy nem is kellett volna mondania.

De ez volt az egyik, amit Ferguson szeretett a másik A. F.-ben: az ártatlansága, az átszellemült távolsága a társadalom iróniáitól és ellentmondásaitól. Mindenki más állandó kínok közt vergődött, egymást ütő sugallatok és turbulens következtetlenségek káoszában, de Federman nyugodt, tűnődő volt, békében magával, annyira bezárkózva a gondolataiba és a saját módszereibe, hogy alig figyelt a zajra maga körül. Beszennyezetlen lény, Ferguson néha ennek látta, olyan tiszta és rigorózus, hogy gyakran nehéz volt megérteni, és ő meg Noah nyilván ezért látták annyira másnak új lakótársukat. Noah aláírta, hogy Federman igen intelligens és remek labdajátékos, de az ő ízlésének túl őszinte, humor terén nagy hiányosságokkal küzd, hogy jó társaságnak számítsen, és a belőle áradó nyugalom, ami olyan csillapító hatással volt Fergusonra, Noah-t idegesítette, úgy érezte, Federman nem egészen ember, *egy bizarr kísértetfiú*, ahogy egyszer fogalmazta, egy jelenés, ami úgy született, hogy az agya egyes részei hiányoznak. Ferguson értette, mit akar ezzel mondani Noah, de nem értett vele egyet. Federmen csak más, ez minden, más síkon él, mint a többiek, és amit Noah jellemgyengésnek látott – Federman félnkségét a lányokkal, azt, hogy képtelen viccet mesélni, hogy nem akar vitatkozni senkivel –, Ferguson inkább erősségnek, mert több időt töltött Federmannel, mint Noah, és értette, hogy amit Noah sekélyességnek vagy akár ürességnek lát, az pont hogy mélység, olyan lelki nagyság, ami nem volt meg senkiben, akit ismert. Az volt a baj, hogy Federman nem hozta a legjobb formáját csoportban, négy szemközt viszont teljesen más ember lett, és most, hogy eltelt három hét, és a két A. F. több tucatszor megjárta a baseballpályát, Ferguson megismerte azt a másik embert, legalábbis kezdte megismerni, és leginkább az tetszett neki Federmanben, hogy milyen jó megfigyelő, az érzékei mennyire rá vannak hangolva az őt körülvevő világra, és amikor csak rábökött egy elhúzó felhőre, megbámult egy porzóra leszálló méhet, vagy azonosította az erdőben láthatatlanul rikoltozó madarat, Ferguson úgy érezte, először látja-hallja azt a dolgot, hogy ha a barátja nem hívja fel a figyelmét ezekre, sosem szerzett volna tudomást róluk, mert Federmannel sétálni az odafigyelés

művészetének gyakorlása volt, és az odafigyelés, fedezte fel Ferguson, az első lépés ahhoz, hogy megtanuljunk élni.

32 Aztán jött az a rendkívül meleg csütörtök délután a hónap vége felé, nagyjából a nyár csúcspontja, két nappal a szülői látogatás hétvégéje előtt, szombat délelőttre és délutánra kosárlabda és baseball kettős meccs volt tervezve a rettegett és gyűlölt Scatico tábor ellen, amit a Paradicsom tábori fiúk szülei is megnéznek, az ujjatlan pamutruhás, gömbölyded nők, a bermudás, tömzsi férfiak, a szűk nadrágos és magas sarkús, karcsú és korábban karcsú nők, a könyékig feltúrt fehér inges, ritkuló hajú férfiak, a nyár legnagyobb sporteseménye, amit este követ a Marx testvérek régi színdarabja, *A kókuszdíók*, amiből az első filmjüket csinálták 1929-ben, és bizarr, mégis érthető módon Noah, akit az egész táborban Harpo néven emlegettek, Groucho szerepét kapta meg, mert a képességeihez ez passzolt a legjobban, és Ferguson nemcsak a meccseket várta, hanem hogy lássa unokatestvérét a Groucho-járással parádézni színpadon, jobb keze második és harmadik ujjá között szivar, az orra és felső ajka között arcfestékekkel odakent bajusz. Nagy várakozás előzte meg a nap történéseit, és mert a Paradicsom tábor biztos vesztesnek tűnt kosárlabdában (tíz nappal korábban a Scatico táborba látogattak és csúfosan kikaptak), Bill Rappaport eltökélte, hogy baseballban megismétli a győzelmüket, és evégből az elmúlt napokban számos kimerítő edzést végeztetett a fiúkkal, a végtelenségig gyakoroltatta az alapokat (beszorítás, a futók bázison tartása), és megerőltető saját test-súlyos edzőgyakorlatokat csináltatott velük, *hogy formában legyenek* (húzózkodás, felülés, sprint, több kör futás), és azon a bizonyos csütörtökön július végén, ami a legforróbb, legfülledtebb nap volt a táborban egész nyáron, Ferguson teste egész edzés alatt verejtékben úszott, és most, hogy a kétórás edzés véget ért, és Federmannel a ház felé sétáltak, ahol fürdőnadrágot vesznek a kötelező vacsora előtti fürdéshez, kimerültnek érezte magát, *kifacsartnak*, ahogy fogalmazott, mintha mindkét lábára százkilós súlyt erősítettek volna, és még az általában fáradhatatlan New Rochelle-i fiú is elismerte, hogy ő is *eléggé kivan*. A faház felé félúton Ferguson elkezdett beszélni a könyvről, amit az ebéd utáni pihenő alatt fejezett be, Nathanael West rövidke regénye, *A Törtszív kisasszony*, amit több könyvvel együtt Mildred nénitől kapott, és éppen elkezdte magyarázni, hogy Törtszív kisasszony igazából férfi, egy újságíró, aki női név alatt ír rovatot az elhagyott szerelmeseknek, azt hallotta, hogy Federman halk, tompa hangot ad, mint az ő, és amikor jobbra fordította a fejét és a barátjára nézett, látta, hogy Federman tántorog, mintha szédülés fogta volna el, de mielőtt megkérdezhetette volna, mi a baj, Federman térde megrogyott, és lassan elterült a földön.

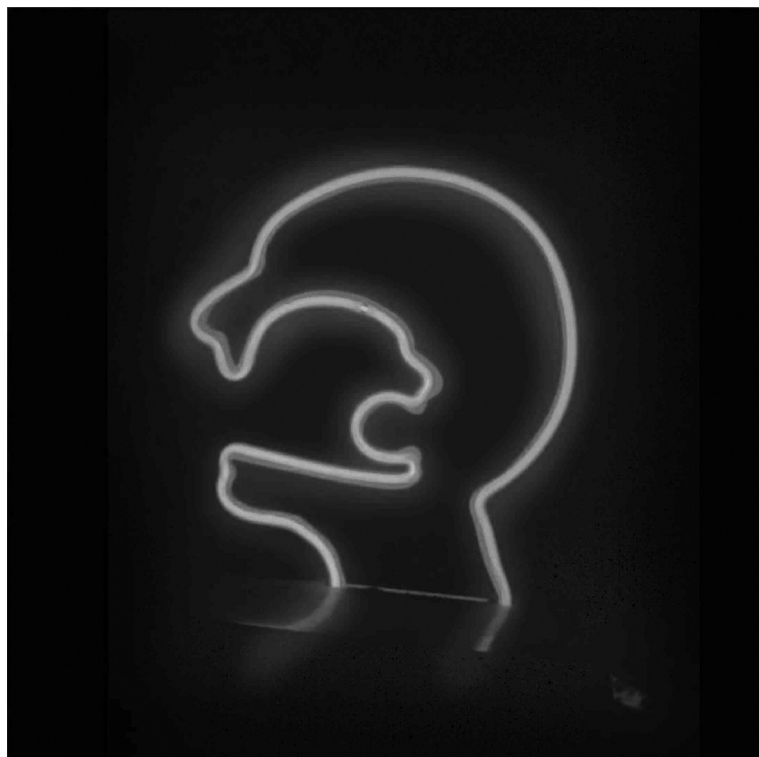
Ferguson azt hitte, csak viccel, az előbb arról beszéltek, milyen fáradtak, és Federman a fejébe vette, hogy viccesen demonstrálja, mi történik

az emberi testtel túl sok testmozgás után forró és párás nyári napon, de nem jött a nevetés, amire Ferguson számított, ugyanis Artie nem volt a viccek embere, és ahogy Ferguson lehajolt megnézni barátja arcát, megdöbbenve látta, hogy a szeme nincs se nyitva, se csukva, hanem félig nyitva és félig csukva, csak a fehére látszott, mintha a szeme befordult volna, 33 ami arra utalt, hogy elájult, ezért elkezdte az ujjával ütögetni Federman arcát, előbb kopogtatta, aztán csipkedte, közben szólongatta, hogy ébredjen fel, mintha pár koppintás és csipkedés elég lenne, hogy eszméletre térítse, de amikor Federman nem reagált, amikor a feje előre-hátra billeget, ahogy Ferguson megrázta a vállát, és a szemhéja nem nyílt ki, nem csukódott be, nem is rebegett az élet legkisebb jelétől, akkor Ferguson megijedt, a fülét Federman mellkasára szorította, hogy érezze az emelkedését-süllyedését, ahogy a levegő ki-be jár a tüdejébe, hogy meghallgassa a szívverését, de nem volt szívverés, nem volt lélegzés, és Ferguson felpattant és üvölteni kezdett: Segítség! Valaki segítsen! Könyörgök, valaki segítsen!

(Fordította: Pék Zoltán)

**A regény az Európa Könyvkiadó gondozásában a Könyvfesztiválra jelenik meg.*

Új Forrás 2018/4 – Paul Auster: 4 3 2 1
(részlet)

A REALIZMUS VALÓDI KÖVETŐINEK

Nem a megszenvedett tapasztalat
sallangmentes rögzítésének
feltett szándéka, mint mondani szeretik.
Mindenkor a főnevekbe vetett bizalom,
a gyér és ritkán kifejező melléknévhasználat,
és a kép tartós rögzültségére utaló
mindenfajta mozzanat mellőzésének esete.
Oda kilyukadó mesterkedés,
hogy a vers azért létezik,
mert átélhették egy helyen,
holott a vers élet és csillapíthatatlan.

* Sergio Raimondi (sz. 1968) argentin költő. Évekig egyetemi tanárként működött. 2007-ben Guggenheim ösztöndíjat kapott. Verseit több nyelvre lefordították, Németországban két kötete is megjelent. Esszéiben J. B. Alberdi, Lukács György és D. F. Sarmiento munkásságával foglalkozott. Műfordítóként Catullus verseit ültette át spanyol nyelvre.

MA MACUO BASÓ* FŐZ

A Mester azt mondta: „hosszúbors meg szárnyak egyenlő szitakötő”, nem fordítva. Nem arról van szó, hogy ha kitépjük a szitakötő szárnyait, akkor egy fűszermag marad a levegőben, amely a saját súlyától le fog esni. Nem, a mutatvány a gyümölcs felmagasztosítása, hogy túlszárnyalja az asztalt! De néha valami pikáns kell a tűzhelyen rotyogó mártás ízesítéséhez, és nincs egyéb, mint e lebegő, sőt kissé zavaró szitakötő vagy szókép. A Mesternek, immár kötényben, mind saját, mind társasága étvágyára tekintettel, le kell mondania képlete tetszetősségéről. Költőszemmel elítélhető vagy nem, a gyomor méltányolni fogja a vacsoránál. És ha sikerül a főzés, nem meglepő, hogy a gőzölgő tálak, lábasok és edények közt zajló emésztéshez az elismerés kellemes és emelkedett érzése társul.

***Macuo Basó** (1644–1694) japán költő, a haiku műfajának legjelesebb művelője és több irodalmi értékű útinapló szerzője. [Neve angol átírásban: Matsuo Basho]

36 SZILÉNOSZ* A VASÚTÁLLOMÁSON

Oldalán fekvve, fél könyökkel
a betonra támaszkodva, hátrabillent
fejjel alszik. Térde behajlítva, lába
fenéig felhúzva, hatalmas pocakja
csupaszon, szája égre tátva, orra rezes.
Ez két vagy három flakon vinkó műve.
Ha márványból volna, egy római, londoni
vagy párizsi múzeumban mutogatnák
a hellenisztikus művészet példájaként.
És nem birizgálnák a legyek.

* **Szilénosz:** Idős és mámoros férfiként ábrázolt görög boristen, Dionüszosz nevelője és kísérője.

A KÖZÉPSZERŰ KÖLTŐ FIA SZÜLETÉSE ELŐTT

37

Miután napokig tartó keresgélés után megtalálta ceruzáját a játék tűzoltóautó vezetőfülkéjében, és meggyőződött elsőszülöttje önálló véleményalkotásáról, aki kitépi az érdekes lapokat, és érintetlenül hagyja az érdekteleneket, a másodrangú költő úgy dönt, megbeszél egy kulcskérdést a feleségével: a fia születése utáni, otthoni idő- és munkamegosztást. E beszélgetés több témát érint: enni-innivalók és tisztítószerek beszerzése, adók befizetése, gyerekfelügyelet beosztása, szórakozás, etetés és tisztába tevés, felügyelet hiánya, szórakozás, a szülők táplálkozása és higiéniája, az első lépések megörökítése, a – közönséges nevén – cucli használatának gyakorisága, a nagyszülők távoltartásának barátságos módja. Mikor a kölcsönös elnémulás véget vet ennek, a középszerű költő ráébred, hogy gondjainál előrébb valók más sürgősségek. Aznap éjjel, mint ihletett romantikus, kihasználva a halandó lények csöndjét, hogy teret adjon versei fennköltségének, órák hosszat énekel egy bölcsődalt.

(Fordította és jegyzetekkel ellátta: Szilágyi Mihály)

Áprily Lajos kötete, a *Jelentés a völgyből*, amelynek egyik ciklusa e rövid esszé fókuszát képezi, 1965-ben jelent meg. A pályaképet felvázolva több, mint negyedszázada igyekeztem megfogalmazni talán néhány jellemző

38 Fráter Zoltán

„A TERMÉSZET LÁGY ÖLÉN”

Térpoétika és kulturális

emlékezet a hatvanas évek

elejének lírájában

vonást az itt feltűnő hang- és hangulatlíráról, valamint a naplószerűségről értekezve, most azonban a térszemlélet és a kulturális emlékezet szerepét állítom vizsgálódásom középpontjába. Áprily költeményeinek kiadását az év késő őszére, december elejére, valószínűleg a téli könyvvásárra időzítették, az első recenziók legalább-

is a karácsony előtti napokban ismertették a könyvet, a folyóiratok még később, 1966 tavaszán írtak róla. A korabeli kiadói gyakorlat átfutási idejével számolva a gyűjtemény az '57-es *Ábel füstje* után, az 1963–64-ig elkészült alkotásokat tartalmazza. Ez lett Áprily életének utolsó, kizárólag új verseket közlő kötete. A *Római örvonalon* ciklus kapcsán érdemes legalább futólag áttekinteni a kortárs kötetek kontextusát.

1965 – legalábbis a mennyiséget tekintve – a magyar líra jó éve volt, sok verseskönyv jelent meg, persze eltérő minőségben, szerteágazó beszédmódokkal. Olyan, már-már szinte önmagukat túlélt, idősebb alkotókat is sikerült megszólaltatni ekkor, mint Dutka Ákos, Kassák Lajos, Erdélyi József, Fodor József, még '57–59 között sikerült visszacsalogatni a korábban hallgatásra ítélt költőket (Weörest, Nemes Nagyot, Pilinszkyt), 65-ben pedig új kötettel jelentkezett Csorba Győző, Károlyi Amy, Rónay György, Toldalagi Pál, és nézeteikben korszerűsödve ebben az évben újabb könyvet mutathatott fel Illyés Gyula, Rákos Sándor, Hajnal Anna, Nagy László, Juhász Ferenc, Jobbágy Károly, Vihar Béla és Váci Mihály is.

A korabeli kultúrpolitika számára minden olyan téma érdekesnek, sőt hasznosnak tűnt, amely a közelmúlt történéseitől távol esett, jelesül nem reagált, nem is reagálhatott közvetlenül a levert forradalomra, így aztán nem is zavarhatta az egyre sürgetőbb kulturális konszolidációt sem. A közéleti, közösségi problémákat feszegető vagy a nemzeti emlékezetet borzoló strófák helyett előtérbe kerülnek ekkor a kisebb témák, a közérzeti versek helyett a hangulatlíra, a társadalmi kérdések helyett a természeti képek, a világ megforgatása helyett a szorgos munka, politikai érzelmek helyett a szerelem, a monumentális építkezések dicsőítése helyett a műalkotások, festmények,

szobrok leírása, a zenehallgatás élménye és a külföldi utazások emlékei. Ebbe a folyamatba Áprilynak nem volt nehéz bekapcsolódni, hiszen ezek a jegyek lírájának mindig is fontos elemei voltak. Természeti képei, apró megfigyelései az állat- és növényvilág változásairól, jelenségeiről nem volt egyedül-
 álló ezekben az években. Illyés '61-es *Új versek* kötete feltűnően sok
 természeti képet, sőt apróbb mozzanatokot tartalmaz, de elmondhat-
 juk ezt Kassák és Vas István lírájáról is ezekben az években. A *Jelentés a völgy-
 ből* első verse, a *Jelentés* kezdő sorai világosan mutatják Áprily érdeklődésének
 és bölcsességének irányát: „Jelentem a völgyemből emberek: / a mogyoró-
 barkáról por pereg, / a vakondok férget nyomozva túr / s útszéleken
 zöld már a pipehúr.” Valóban ez a legfontosabb hír 1965-ben? Hogy a
 mogyoró-barkáról por pereg? A korabeli lektor vagy szerkesztő örül-
 hetett az ilyen nyitánynak, vélhette, ezzel a könyvvel nem lesz semmi
 baj. Valószínűleg nem is figyelt rá, hogy az ártatlannak tűnő természeti
 mozzanat – „a vakondok férget nyomozva túr” – a kötet utolsó ciklusát,
 a *Római őrvonalon* verseit készíti elő. Az említett gyakori motívumok,
 verstárgyak mellett ez a ciklus még szorosabban és egyedibben köti
 kortársaihoz Áprilyt a hatvanas évek elején. A *Jelentés a völgyből* elemi
 natúra-központúsága mellett itt érvényesül a látható környezeten túl
 az emlékekből, ásatásokból előkerült, leletekből, maradványokból
 épülő történelmi múlt. A versfüzér Pannónia provincia föld alól kiásott
 romjait, leleteit kelti életre, ékes bizonyoságaul a tér időt magába sűrítő,
 évezredekot őrző képességének. Az alapvetően változatlan táj ugyanis,
 ha figyelmesen olvassuk jeleit, ráébreszti a szemlélőt, hogy minden itt
 van, nem csak a maradványaiban látható, hanem a tudatunkban fel-
 épülő, valaha volt, elsüllyedt, föld alatti világ is.

A hatvanas évek első felének lírájában mintegy bűvópatakként
 fel-felbukkan történelem és művészet összekapcsolása, egy-egy tör-
 ténelmi műtárgyat leíró vers megalkotása, mint Weöres Sándor, Rónay
 György, Vas István kötetében, sőt – mellőzve a romantikus szélsőséget –
 Rákos Sándor poémáiban akad példa a romköltészet hagyományának meg-
 újítására is. Ehhez a titkos láncolathoz, beavatottságot igénylő kulturális
 kódhoz illeszkedik Áprily *Római őrvonalon* ciklusa. Az építészeti- és műtárgy-
 versek sajátos változataként a múltból megőrződött tárgyi emlékek fagga-
 tása, különösen az antikvítás leleteinek megszólítása az akkád kortól az
 egyiptomi és a görög-római világig egyszerre idézi meg a földalatti lét sötét-
 ségét és egykori gazdagságát. Témánk szempontjából elsősorban Rákos Sán-
 dor *Szegények vonulása* (1959) kötetéből a *Rasz Samra torzói*, Vas István
Római rablás (1962) kötetéből az *Etruszk szarkofág*, Rónay György *A város és
 a délibáb* (1964) kötetéből az *Etruszk fuvalás* és *Egy hettita domborműre*,
 Weöres Sándor *Tűzkútjából* (1964) a *Terra sigillata* című versét említhetjük.

Habár e kötetek mind '59 és '64 között jelentek meg, Áprily hasonló versfüzére semmiképpen sem utánérzés, már csak azért sem, mert ihlető forrása minden bizonnyal nem is kortársainak legfrissebb költészete, noha ciklusával akarva-akaratlanul kapcsolódik hozzájuk. Olyan rejtőző, eddig feltá-
40 ratlan folyamatról van szó, amelyet majd Nemes Nagy Ágnes fog be-
teljesíteni '67-es *Napforduló* kötetének *Ekhnáton*-ciklusával.

Lengyel Balázs 1948-ban, *A mai magyar líra* című könyvében még csupán arra hívhatta fel a figyelmet, hogy Áprily költészetének ihletője nem csak az erdélyiség, hanem ehhez műveltsége nyomán egy másik táj és nép társul: a görögség. „A férfias tartózkodással vállalt erdélyi sors és az üde természeti táj s a mítosz és végzet-szimbolika őszinte otthonossággal keveredik tudatában és izzítja fel költészete szemérmes finom színeit, melyeket mindig csi-szolt, illő keretbe fog a hivatkozás nélküli formaművészet.” A görög világ versbe emeléséhez a '65-ös kötetben a Római Birodalom, pontosabban Pan-nónia provincia életének miniatűr víziói, töredékes látomásai csatlakoznak. A *Római őrvonalon* a limes vidékének adottságait használja fel új versek alkotására. Kézenfekvőnek tűnhet a limes közelségéből fakadó, szó szerinti határhelyzet beemelése az új kötet tematikájába, hiszen a költői érdeklődést alátámasztja az az életrajzi mozzanat is, hogy Áprily akkor már évek óta a Visegrád melletti Szentgyörgypusztán él. Ha megannyi írásra ösztönző tapasztalatot adhatott is az erdő közelsége, a madarak éneke, a visegrádi vár hol komoran felhős, hol vidáman fénylő romja, a hatvanas évek elején más pályatársaival együtt Áprily is felfedezi a földalatti világot mint a táj jelenlévő, bár nem látható örökségét. Ahogy a *Káprázatok* első versszakában írja: „Ez itt a völgy. Itt szíved csendesül, / frissülsz, ha szőlőtőidet kapárod. / De földfeletti telkeden kívül / van még egy földbe rejtett ős világod.” Maga a tudat, hogy a limes vonalán él, ahol a folyó és a hegyek változatlan látványa már önmagában őrzi a múltat, épp elég ok lehet a történelem személyes élménnyé alakításához. De nem csupán erről van szó. Ha a Római Birodalom őrtornyait, védőbástyáinak alapjaiba botlott is bele az arra sétáló, vagy az ösvények alatt súlyosodtak a kövek, ez a ciklus azért is köti szorosabban Áprily kötetét az akkori kortárs költészet legjobbjaihoz, mert túlmutat a személyes tapasztalatok élménykörén. Vajon véletlen, hogy Rónay György az *Étruszk fuvalás* képét síremlékszerűen, halott fuvalásként láttatja? „De nem fúvok többé kúszva kanyargó dallamokat fuvalámon / ugyanazt a hangot fúvom örökre ugyanazt a hangot / síró hangot epedő hangot szomorú hangot / egyetlen hangot halottsíratót holt fuvalámon / mert fuvalás voltam –”. Weöres Sándor *Terra sigillata* című verse a vörös mázas, domború díszítésű római edényről kapta a nevét, és alcíme szerint *Egy ókori költő epigrammáit* szólaltatja meg, csakhogy egészen célzatos, temetéssel és börtönőrrel példálózó szakaszokkal: „Az erdő szemérmes, a farkas árnyba rejtí halálát, / de

a siratóasszony szégyentelenül jajgat idegen temetésen.” És: „Királyi a bűn, szent az erény; de mit ér a zavaros szív? / ott esztelen részeg a bűn, és börtönőr az erény.” Rákos Sándor költeményében, a *Rasz Samra torzóiban* elevenen eltemetettek jeladása, jajgatása hangzik fel: „Rasz Samra, a földalatti város, megállít minden élet / s kényszeríti, hallgatózzon 41 a föld alá: elevenen földbezártak kopogtatnak lenn a mélyben, / aki fönn él, rettegheti a lenn érő csúf halált!” Vas István az *Etruszk szarkofágban* a vörös márványkő koporsó kapcsán fűz gondolatokat az egymást ölelő fiatal nőt és férfit megörökítő látványhoz: „nincs, ami többet érne, mint az életünk és amit belőle csinálni tudunk és merünk, létünknek ez a nagy értelme és kalandja és minden egyéb szédült vagy szédítő halandzsza, mert hol az a híres etruszk révület, mely a halállal nászba fog? Nem, csak egymást szeretik és gyönyörű életüket ezek a házások.” S mivel Vas prózaverse szerint a halálon kifogni legszebben a nevetéssel lehet, a szöveg a következőképpen végződik: „Mert úgy kellett most ez az etruszk szarkofág, és az, amit jelent! A remény, hogy azt, ami ellenünk valahonnan megindul és győzni rendeltetett, mégiscsak kivárjuk állva. S hogy nem veszem el, amiben hittem. És az nevet, aki utoljára nevet. S hogy védjük az életet, amíg lehet s talán egy kicsit azon is túl. S ha másunk nem és másutt nem, ha már nem leszünk, hát valahol odalent még a kiszáradt koponyánk is nevet. És füttyölünk, füttyölünk a halálra.”

A *Római őrvonalon* ciklusa tíz versből áll. Az első vers, a már idézett *Káprázatok* és az utolsó két vers, a *Marcus Aurelius* és *Az Őrszem* lírai tere a Dunakanyar szívéhez, Visegrádhoz és közvetlen környékéhez kötődik. Az egyik az Ister partján szemlélődő és a halász-sas szárnyalását figyelő császár és filozófus alakjához, aki éppen a túlpartról kilőtt kvád nyílvevő madarat eltaláló repülésében sejtí meg a barbárok előretörését, a birodalom széthullásának közelségét és a civilizációváltás kivédhetetlenségét. Az *Őrszemben* pedig a vadludak vonulásán merengő harcost a túlsó part iszapjában fetrengő vadkan rémült elrohanása ébreszti rá a fenyegető jelenre, amint a szemben lévő völgytorokban fel is tűnik az első hun lovascsapat. A ciklus további hét verse azonban nem marad a szűkebb életrajzi tér talaján, a Dunakanyar kellős közepén, hanem a limes útját követve Szentendrére és Aquincumba vezet. Az *Amphitheatrum*, az *Aelia Sabina*, az *Aquincumi strófa*, *A gladiátor*, a *Gaia Valeria Nonia* Aquincum színházát és cirkuszi porondját idézi, míg a *Lunula* és a *Szentendrei vízió* Castra Ulcisiát, vagyis a mai Szentendre antik emlékeit. Nem sokat kockáztatunk, ha merészen feltételezzük, hogy ezek a versek többnyire személyes tapasztalatok, kirándulások, múzeumi látogatások emlékét őrzik. De a ciklus nem csupán egyszerű emlékidézés, sőt még csak az emlék reflektálása sem. Áprily kis életképeket alakít a folyó hullámai által partra vetett ékszerből, a bérelt

Új Forrás 2018/4 – Fráter Zoltán: „A természet légy ölen”
Tépoétika és kulturális emlékezet a hatvanas évek elejének lírájában

cirkuszi hely vésetének betűzgetéséből, az amphiteatrum köveiből, amelyek között sírfeliraton révedezik, sőt átvonuló légiókról támad víziója Szentendre utcáin. Apró látomásait, ráérzéseit feltehetőleg segíthette az óorkutató

42 Révay József *Százarcú ókor* című olvasmányos, élményszerűen megírt könyve, amely 1962-ben, a *Jelentés a völgyből* összeállítása idején látott napvilágot. A *Százarcú ókor* egyik fejezete a pannon városok életéről mesél közvetlen, hangulatos, életszerű stílusban, részletesen ír Aquincum mindennapjairól, Aelia Sabináról, a gladiátorokról, a birodalom védvonalát fenyegető kvád és jazig harcosokról, és említi Ulcisia Castrát, azaz Szentendrét is. Mindez nem csupán az öncélú filologizálás miatt érdekes, hanem azért is, mert értelmezési kérdésekhez vezet. Ha ugyanis Áprily ismerte Révay könyvét – akár a *Százarcú ókort*, akár a nagyon népszerű, '43-ban először kiadott *Séták a római Magyarországon* – (és ez eléggé valószínű), mégiscsak feltűnő, hogy a *Gladiátor* állatviadalában oroszlán támad vadbíkára, s a következő ütközetben ez az oroszlán fogja lenyalni a halálba induló, majd haldokló gladiátor véréit. A gladiátor Áprily versében mint „igázott ország rabbá tett fia” búcsúzik távoli császárától, s végső szavaiban még egyszer kiemeli szabadságának hiányát: „Csak rab voltam, dicsőség száműzötte / s ma végzetem cirkusz-homokra vet. / S az oroszlán, forró hazám szülötte, / mohón lenyalja csorgó véretem.”

Révay könyvéből Áprilynak egyértelműen tudnia kellett, hogy „oroszlánt, elefántot, vízilovat, rinocéroszt, zsiráfot, leopárdot, tigrist Aquincum játékaiban sohasem láttak”, s ha a fordításaiban és költészetében is mindig a lehető legnagyobb pontosságra, hitelességre törekvő költő mégis oroszlánt szerepeltet a versében, annak rejtett, de erős üzenete van. A vers történései, a díszletként felépített aquincumi aréna eseményei hangsúlytalanná válnak, a figyelem a gladiátor szavaira összpontosul, az ismétléssel nyomatékosított „rabbá tett” harcosra, aki önmagát is „csak rab”-nak látja, „igázott ország” fiának. Talán nem egészen vakmerő elképzelés, hogy ezt a helyzetet párhuzamba hozzuk az '56 utáni évek magyar valóságával, a megfélemlített milliók általános közérzetével. A ciklusban egyébként is több ízben olvashatunk „súlyos, komor légiók” dübörgő bevonulásáról, mint a *Káprázatokban*, a *Szentendrei vízió* soraiban pedig „Lábak dobbantak, had vonult kevélyen / belerezzent minden útmenti ház”, vagy ott van a *Gaia Valeria Nonia* erőszakos halálért rajongó, vérszomjas asszonya, aki a vért szerette látni és a „vonagló testek görcseit”, és az is felettébb különös, hogy még a Római város fülemüléje is „zokogva, ríva” dalol, siratva talán a „fiatalon halt” Aelia Sabina életét az *Aquincumi strófában*. Kissé nyíltabban, de a hettita dombormű leírásának védőpajzsa mögül, a megtorló kivégzések idején vonja kérdőre mindenkori olvasóját Rónay György, amikor a harckocsi lovának patái alá esett ember kíméletlen eltiprását írja le:

s egy néma kiáltás néma kő-sikoly
 négyezer éven át
 paták alól kerék alól
 a Halál méhburokfalán keresztül
 – miért kell ölni ölni ölni ölni
 négyezer éven át?

43

A ciklus verseit Áprily a kötet számára írta, előzetes megjelentetésükkel valószínűleg nem is próbálkozott folyóiratokban. Egyenként vagy párosával bizonyára szemet szúrt volna valakinek, a tíz vers azonban a *Római őrvonalon* cikluscímmel az antikvitás kontextusába helyezte mindegyiket, s ha sejtett is valamit a hajdani cenzor, így, együtt, szó szerint és átvitt értelemben is a provinciális keretben nem tarthatta felforgató, államellenes, „ellenforradalmi” versnek egyiket sem. A természet lágy ölén, erdő és patak mentén, védett völgyében visszavonultan élő, idős költő a szűkebb lakókörnyezet és a nem túl távoli, szentendrei-óbudai környék lírai feltérképezésével – a kései versek tanúsága szerint – nem okvetlenül elzárkózását, életidegenségét jelezte. Akart-akaratlan elhatárolódása, távol maradása a napi nyüzsgéstől vitathatatlan, de a maga módján, történelmi képekbe burkolt emlékezéssel elmondta véleményét az országról és saját helyzetéről a hatvanas évek elején is. A természet lágy öle az ő számára embert próbáló életmódot és kemény ítéletű, kristálytisztaságú verseket jelentett. Noha nagyon is korszerű sorai a hatvanas évek elején a magára hagyott és eltiport közösség fájdalmát szólatatják meg, az örökké aktuális halállíra helyett sokkal inkább holttest- vagy tetemlírának nevezhetjük a *Római őrvonalon* ciklusát, amely a földalatti vonatkozásokat tekintve párhuzamba állítható a temetőköltészet alkotásaival is. A természet enyhe vagy lágy öle szépítő látványként eltakarja ugyan, de nem feledteti az elhaltak nyughelyét, ahogy Arany János *Balzsamcseppjének* utolsó szakaszában olvassuk:

*Jer! az áldott szép természet
 Enyhe öle hívogat;
 S temetőn, bárha bolyongok
 Eltakarják üde lombok
 A sötét sírhalmokat.*

Új Forrás 2018/4 – Fráter Zoltán: „A természet lágy ölén”
 Tépoétika és kulturális emlékezet a hatvanas évek elejénél
 Iráiban

Egy majdnem mindennapi házasság könyve tárul fel előttünk – másképpen: egy banális viszony története bomlik ki, ahogy belemerülünk a vastag levélgyűjteménybe.

A kötet magánéleti vonulatára vonatkozó reflexiók fokozott óvatosságot igényelnek, hogy elkerüljük az ítélezést és a bulváros hangütést. A szerkesztő, Nagy Boglárka javaslatára a regényként: folyamatos, kihagyások nélküli olvasás. A címbéli házasság szó elé pedig a *konvencionális, szokásos, hétköznapi* jelzők is kerülhet-

nének. Egy több mint félévszázados kapcsolat negyvenkilenc évének levelezését követhetjük Nádas Péter esszéjével a nyolcszázkilencven oldalon – kronológiába rendezve, képekkel, névmutatóval, szűkszavú, ám maximálisan informatív jegyzetanyaggal. A házaspár maga adta le a leveleket a Petőfi Irodalmi Múzeumba, amit a szerkesztő egy év intenzív munkájával rendezett kötetbe két lektora segítségével. A könyv néhány hónappal megjelenése után máris a harmadik kiadásánál tart, az újakba belekerülnek azok a kiegészítések, amelyek éppen a nyilvánosságnak köszönhetően derülhetnek ki az események tanúinak jelentkezésével. Nagy Boglárka heroikus munkáját jelzi, hogy a gyakran dátum nélküli levelek sorba rendeződtek, s hogy Polcz Elaine legendás és a levelekben mindkettejük által sokat emlegetett kiolvashatatlan, apróbetűs írása is mindössze néhány helyen maradt feloldatlan. Elaine hol keserűen, hol humorosan (a pajzánságuk miatt a 245. oldalon) említi: nem is baj, hogy kibogozhatatlan, amit ír, így legalább az utókor számára rejtve marad. Nem tudhatta, hogy Ablonczy Anna (aki begépelte egy részüket) és Nagy Boglárka számára ez sem jelent akadályt. A házaspár egyik vagy másik tagja időnként megjegyzi, hogy ezt vagy azt a levelet meg kellene semmisíteni – ám mivel ők ezt mégsem tették meg, végső, tevőleges gesztusuk értelmében az egész anyag kutathatóvá és publikálhatóvá vált. Éppen imént idézett önreflexióik, implicit megfontolásaik utalnak arra, hogy már írásukkor tisztában voltak vele, leveleik is írói életművük részét képezik és közérdeklődésre fognak számot tartani.

Kibomlik előttünk a hosszú házasság pszichodinamikája. Olyan kapcsolat ez, amely minden egyediségével együtt szokványos, természetes és mindennapi, tipikus és archetipikus. Különössége mindössze abban rejlik,

Gilbert Edit 45

A HOSSZÚ HÁZASSÁG REGÉNYE

A bilincs a szabadság legyen.

Mészöly Miklós és Polcz Elaine

levelezése 1948–1997

46 hogy írók, közszereplők a szerzők, s ez által láthatóvá vált, közszemlére került az intim kommunikáció. A házaspár története eddig sem maradt titokban, köszönhetően Polcz Elaine számos vallomásos írásának, a *Privát Mészöly* című dokumentumfilmben elhangzó emlékezéseknek és az irodalmi köztudatban meglévő, oda a barátok, ismerősök, érintettek, pályatársak által bekerült információknak. Mondhatjuk ezekre, hogy bulvárszinten terjedt a hír, ami nem teljesen pontos, ám most megismerhetjük ezt az erről életében jobbra hallgató fél, a magánéletét illetően zárkózott férfi nézőpontjából is. Ahogyan ő élte az életét, a házasságát, ahogy ő küzdött a kapcsolati szabadság bilincsével, amit rákattintott házasságára. A Mészöly korai leveléből kölcsönvett cím a valóságban is jellemzővé válik életükre. Az első évek harmóniája, derűje és kedvessége, buján erotikus atmoszférája, izgalmi és különféle becézései után a későbbiek Mészöly megélt kapcsolati szabadsága változatos módokon árnyékolja. Addig leginkább a találkozások szervezésének bizonytalansága árnyékolja a bensőséges hangulatot. Tölthetnének együtt több időt, s Elaine kísérletet is tesz erre. Közben azért nyugtatja az író, hogy ha jobbnak tartja, nyugodtan dolgozzon, maradjon tovább – például a tolnai, Szekszárd melletti tanyákon. Polcz gyakori kórházi, szanatóriumi kezelése mellett a vidéki, erdélyi családlátogatások, a szigligeti alkotóházbeli tartózkodások, később a kisoroszi nyaralókba utazás jelentik a jobbra külön töltött időt. Szeretik és íróként szükségesnek is tartják az alkotói egyedüllétet, amit egymáshoz látogatással oldanak, amiben viszont sokat óvatoskodnak, udvariaskodnak. Mészöly (grammatikailag is) kissé különösen kérdez rá egy 1955-ös levelében: „Jönnél október közepén? Egyedül olyan rossz? Vagy egyébként is nehéz lesz? Vagy együtt jobb lesz?” (173.). A válasz a 187. oldalon: „Azt kérdezed, miért nem érzem jól magam, hogy ketten jobb lesz? Hát persze hogy jobb lesz. És én nem éreztem rosszul magam. Pompásan éreztem magam az első napok után. Csak állandóan kimondhatatlanul nyugtalan voltam.” Ennek mélypszichológiai, maga által patológiásnak nevezett okaira Polcz később tér ki (393).

Miklós nemcsak belső, hanem külső szabadságra is vágyik. A férfi megszólalásmódja jobbra a mentegetőzése, a lelkifurdalásé, a kompenzálni törekvése, a nő pedig a belenyugvás, a rosszallás, a számonkérés és a nehéz elfogadás szövegei között oszcillál. Hol nyíltan beszélnek Mészöly szeretőiről (akik a kötetben kezdőbetűvel vagy monogrammal jelennek meg), hol a háttérből határozza meg témáikat és hangulatukat ez a lerakni nem tudott teher. Elaine stratégiáját tarthatjuk manipulatívnak, ahogyan jó néhány elemző, én azonban inkább az elengedni, de elfogadni sem tudás szükségszerű következményének érzem ingadozó magatartását, bizonytalan énkontúrait. Az esetek jelentős részében jelölve vagy jelöletlenül aláírás nélkül hagyja leveleit, az előbbieknél tépelődik, ki is ő, mi a neve, hol a helye. Nagy Boglárka

felhívta a figyelmet, hogy ennek az is oka, hogy Elaine nem szerette, nem érezte magáénak a keresztnévét. Volt másik utóneve is (Ibolya), tehát nemcsak a férfivel szembeni pozíciójának, kapcsolati helyzetének, állapotának bizonytalanságáról van itt szó. Hol panaszkodik és szemrehányást tesz, hol jóllétéről biztosítja a férfit: hálás neki és a sorsnak azért, hogy megismerhette s hogy Miklós éppen olyan (nagyszerű), amilyen (534, 535, 560, 570, 581, 706). Együttal sajnálkozik, ha kicsinyes volt vele és nem tudta megadni neki teljes szívvel a kért, igényelt és Elaine által is nyugtázott – úgy tűnik, személyisége bizonyos rétegében elfogadott és Miklós számára megszavazott – szabadságot. Ahogy könyveiben, itt is fel-felhánytorgatja Mészölynek, hogy hosszan egyedül hagyja. Kirobanásai szerint olyankor következnek be, amikor az „egyezségük” sérül (614, 622): amikor Miklós vele kevés időt tölt, amikor évek óta nem ér hozzá, nem kedves vele, s amikor nem informálja arról, éppen hol van, s napokkal később érkezik haza ahhoz képest, amit ígért. (Mit mondjak ilyenkor az embereknek? – teszi hozzá időnként.) Nevezetes, jellemző (más kritikus által is kiemelt) eset Elaine leleplező kirobanása: ne gondolja Miklós, hogy nem derült ki azonnal, Szekszárdra menet mégsem látogatta meg saját anyját, akit így Elaine anyjának kellett ellátnia, vigasztalni, s Elaine-re zúdult az anyák felháborodása (630). A feleség lábjegyzeteket készít Miklós bizonyos leveleihez, elősegítve azok kontextusba helyezését, mintegy háttérrel adva és valamiképpen jegyzőkönyvet és vádiratot nyújtva az utókor számára: Miklós akkor, amikor ezt és ezt a levelet írta, éppen X. szeretőjével volt, még mindig ott, a hezitálás a sokadszori visszatérésé, ő (A.) egyedül jön ki a kórházból (610), amíg M. a barátnőjénél van; anyja és nagybátyja halála utáni karácsonykor M. egyedül hagyja stb. Máskor pedig, amikor Miklós egy cetlin mentegetőzik a furcsa szagért, amit maga után hagyott: „leégett a ház” (510).

Polcz Elaine tehát segít nekünk rekonstruálni a levelek mögöttesét, így ő az első szerkesztője az anyagnak. (Nem csak kárhozzátó jegyzetek ezek, a korai időszakban a küldönc személyét s a gyümölcskosár tartalmát rögzítik, amiben a levél érkezett: Tandori hozta csodálatos körték, pirosodó szőlőlevelek, diók társaságában. [261.]) Nagy Boglárka is megkönyörül rajtunk, amikor egy levelezés természetéből adódó hiányokat kell betölteni, kielégíti kínzó kíváncsiságunkat, amikor fehér foltot kell megszüntetni – ám nagyon mértéktartó ebben is. Egy hosszú úti készülődés után megtudjuk, hogy az meg is valósult, s mettől meddig hol tartózkodtak az utazás során. Ritkán utalás történik más, külső publikációkra, közleményekre, amelyek árnyalják, pontosítják vagy valószínűsítik a levelekben körüljárt tényszerű tartalmat. És általában megtalálja, mire vonatkozik a félévsszázadnyi belső utalás.

Filmtörténész, irodalomtörténész górcső alá vette már a levelezést saját szakmája szempontjából, további területek képviselői is átvilágíthatják még, hiszen az ötven évnyi írás számos tematikus hálózatot, tárgyi metszetet, szakmai korpuszt képezhet s különféle nézőpontokat kínál. Pszichológusok, magatartás- és kapcsolatkutatók, kommunikációs szakemberek számára például kincsestár ez a textualizált performativitás, ami a levelezés maga. Nehéz laikusként (egyikünk sem az élet tudósa) leírni, értelmezni a nyelvet találni hozzá: én a hangokat, beszédmódokat, kommunikációs, stílári paneleket azonosítom. Nagy Boglárka és lektorai nem cenzúráztak, nem hagytak ki az anyagból semmit (néhány háztartási üzenet kivételével), mindössze monogramra szűkítették azoknak az érintett személyeknek a nevét, akikkel szemben ezt vélték méltányosnak. Azóta sem robbant ki botrány a még élő, illetve az elhunyt szereplők családja körében, ami meglepő is lehet, hiszen rövid idő telt el Mészöly és Polcz halála óta, így sok a közvetlenül érintett, ám, mint a könyvbemutatón nyugtáztuk is Nagy Boglárkával: feltűnően kevés a pikírt megjegyzés környezetük, az irodalmi élet tagjaira.

A levelek az egymás iránti tisztelet, a ragaszkodás és a szeretet megnyilvánulásai egyúttal. Elszórt szakítási kísérleteik után is, kihagyásokkal, folytatódik kötődésük. Visszatekintve látni (hiszen lezárt életekről és életművekről van szó): együtt maradtak, s még a férfi gyakori külső kapcsolatai idején sem szünetelt teljesen, hanem továbbra is tartott valamely értelem-ben a viszonyuk. Mészöly a magánéleti társ és szövetséges mellett asszisztentst, menedzsert, titkárt talál felesége személyében. Ugyan kíméli, kímélné. Figyelmezteti, hogy pszichológusi munkájában és az ő ügyeinek intézésében is legyen kevésbé maximalista, csak a legszükségesebbet végezze el, ugyanazon levelek következő passzusai ugyanakkor – kérlelő-feltételes-lehetséges modalitásban – már a teendők felsorolásából állnak. Vezesse át a korrektúrát, nézzen utána a honoráriumnak, hívja fel a szerkesztőségeket, jön-e már (Mészöly) írása. Derítse ki, van-e dolga valamely kiadás, kötet, cikk, film, utazás szervezése körül, hiszen ő nem ér rá erre, nincs Pesten (450). Elaine pedig mindezt végre is hajtja, s csak néha fakad ki amiatt, hogy ő Miklós dolgainak intézője, amit Miklós sértődötten visszautasít: ha terhes neki, ne tegye, s ne reklamáljon, ne hánytorgassa fel mártíromságát (644). A hála és a köszönet megnyilvánulásai sem hiányoznak mindazonáltal. A pszichológusok számára, mint jeleztem, végeérhetetlen tárhely, kiaknázhatatlan kincsesbánya ez az írásbeli, saját szerzőségű kapcsolattörténet, ami a játszmák, vonzalmak, szívetességek, engedmények s az egymásról való gondoskodás aprólékos, réteg-zett lenyomata. Bár összességében nem akarják elhagyni és végül nem is engedik el egymást, akad néhány érett, felnőtt hangú kapcsolatösszegző, elemző és szakító célzatú üzenetük. Mészöly K.-val való kapcsolata egyik

mélypontján, amire maga is utal hosszú levelében, elhibázottnak tartja feleségével közös döntésüket, hogy ilyen keretek közt maradtak együtt: hogy együtt maradtak. Elaine vádjait, miszerint mindenért, betegségeiért is ő volna a hibás, eltúlzottnak tartja, s tényszerűen közli: nehezteléseit nyomot hagytak férfiasságán (789–791). Elaine egyik levele is kiemelkedik a túlnyomó többségből, ahol jól-rosszul, de viseli a bilincset. Közli, szakít, s nem kér Miklós rohamából, depressziójából, visszatartó akcióiból, ami ilyenkor szokott következni. Nem tudja s nem akarja tovább csinálni így (631). Ám itt mégsem ér véget a levelezés – és a házasság. Fél évig hiányoznak Elaine levelei, utána azonban megjelennek, a szokásos módo(ko)n. Mindkettejük részéről marad végig az obligát „Kincsem” megszólítás: árulkodó a kezdeti őszinte harmóniával szemben, hogy nem variálódik, ám e formai elem – „bilincs” – tartást, keretet adó bizalmi viszonyt sugároz a nehéz időkben is. A zárások a problematikusabbak nyelvileg is. Már említettem Elaine befejezetlen zárásait. Gyakran a „Mö” becenévvel búcsúzik, amint Miklós is, aki láthatólag szenved a neve leírása előtti formulával: még mindig, így is szeret, szeress így is, ha lehet, vagyok, aki vagyok... „Csók, sok, hiányzol nagyon – ha elhiszed. Mö.” (345) „De azért persze haragudhatsz (nem nagyon). És akkor is: Mö.” (448) „Én igyekszem domesztikálni magamat; nem mindig sikerül. *Ne haragudj rám, véglegesen.*” (450) „Vagyok; és szeretnék más lenni! Csók: Mö” (524) „Szeretlek, bármilyen tótágast állva is” (541).

Ha már napvilágra került a levelezés, s fogy is jól, mi, szakmai olvasók pedig természetesen írnak róla, érdekes regisztrálni a kritikai élet, utóélet eddigi hullámzásait. A szerkesztő láthatólag még nem tudja elengedni az anyagot, gondolja némiképp az alakulástörténetet, igyekszik jó sínen tartani a fogadtatást, finoman mederbe terelni a róla való gondolkodást. Reflektál a recepcióra: rosszallja a félreecsúszó véleményt s legitimálja a helyes úton járókat. A kritikai visszhang szoros követése a könyv piacra kerülésének e korai stádiumában érthető a szerkesztő oldaláról, hiszen kényes a téma és a közeg. Egyfolytában bemutatni hívják a kötetet, ahol főleg Polcz-rajongókkal találkozunk – talán ezért is részéről e hiperóvatosság és előszóban a tudatosan tartózkodó válaszok a magánéleti szálak, attitűdök kérdéseinek felvetődésekor. A főként a Mészöly-életmű kiadásában érintett Jelenkor folyóirat a magánéleti tematika bukta-tóinak kikerülésére az általam korábban említett, kétféle szakmai célú megközelítést választotta. Egy korai WMN-írás nagyon elhajlik egy irányba, amit bevallottan főként Nádas kötetbeli esszéje nyomán tesz. Egyoldalúan ítélkezik és felháborodottan vádol. Ezt a tendenciát ajánlatos lenne elkerülni, mindkét fél pozícióit empátiával kezelni, figyelemmel kísérni a szöveg közelében – s egészének koherenciájában – maradva. Még így is forró talajon

járunk, mert a szerkesztő ártatlannak tűnő ajánlata ellenére sem regényt olvasunk és értelmezünk: kibicsaklik a metafora. Életeket és szövevényes kapcsolatrendszert olvasunk, aminek szerzői ők maguk, a szereplők, akik nem fiktív univerzumot teremtenek, hanem a saját valóságukat építik és 50 reflektálják is egyúttal. Életüket élik ebben a felemásan nyitott házasságban, szerelemben – az utóbbi szót most írom le először, Nádas annál többször használja rájuk itt és másutt is, például a *Privát Mészöly*-film-ben. Mindkét féllel lojális, igazságos és realista, közelről ad objektív képet róluk. Megértésükre törekedve magát is pozicionálja a viszonyrendszerben, szókimondóan tárva fel barátai életének jellegzetesen ismétlődő szegmenseit. Nem ítélkezik, de értelmez. Például Elaine hangfekvésének tájolásával, a monogámia emberi természettel némileg ellenkező mivoltáról szóló magvas eszmefuttatásával. Akinek pedig illúziói lettek volna a levelezés végigkövetésekor, hogy a kapcsolati tehertételek Mészöly nagy, sorsszerű szerelmei, őt felvilágosítja, hogy ennél többről – és kevesebbről – van szó: alkalmi viszonyok gyakorlatáról ugyancsak. Nádas, a nagy pszichorealista tudja, hogy így él az emberi nem, mi pedig, a levelezés kapcsán megszólalók keressük a szavakat és formulákat, a méltó, pontos, igazságos narratív eszköztárat megközelítéséhez, leképezéséhez, hiszen ez mégsem levélregény. Valós személyek életnyomata. Amikor összegeznénk, akár címválasztáskor, döntési helyzetben vagyunk, megadva esszenciáját a kötetnek, az élménynek az író-szereplők élete sajátos önéletírói terének definiálásakor, ahova bebocsátattunk. Nem működik a nyitott házasság. Vagy: így működik a nyitott házasság? „Van konszolidált hűtlenség is?” (Mészöly, 1973, 607.) „Idővel minden bezár” (Mészöly, 669). Menedékünk a szó, a nyelv, az írásbeliség. Minthogy az ő kommunikációjuk is így zajlott. Írásos anyag, szöveg, s a szövegképzés poétikája, retorikája, stilisztikája lehet a mentsvárunk, irodalmároknak; reflexiónk közege és tárgyi vonatkozása, vizsgálatának objektuma.

Megrendítő, felkavaró, felzaklató, zavarba ejtő olvasmány ez a sok levél. Azért is, mert még jól emlékszünk a főszereplőire, mondja Nagy Boglárka. Ők most lemeztelenedtek – kitárulkoztak előttünk. Az anyag használatának termékeny iránya lehet Szolláth Dávidé, aki kimutatta, hogyan alakul Polcz leveleiből, magnóra mondott emlékezéseiből a Mészöly-írás, például a *Pontos történetek, útközben* keletkezésének fázisainak azonosításában. A *Megbocsátás, Az atléta halála* (265–267), az *Érintések, Panaszfal* (604), a fordított Jób-története esetében is regisztrálható a kettős kötöttség; szép, ahogyan Elaine magára veszi s Miklós ráölti azt. Műalkotás Mészöly Mikes Kelemen modorában írt levele 1957-ből a (levél)írásról mint a csúf és gonosz legyőzéséről, a jó és szeretetreméltó kiemeléséről a gyengeségből, hogy a kicsit és semmit is észrevegyük és felmutathassuk, hogy magunkat és embertársainkat akkurátus pontossággal leírassuk, „amilyenek valójában ők”

(200). Eztán szofisztikáltan filozofál már saját hangján bűn és szabadság viszonyáról, relativizmusáról (208). Sokat megtudunk Mészöly írói problémáiról, epikusi nehézségeiről: hogy csak mozaikokat tud ötvözni, „nem elég természetesen” (212), mesélés helyett. Hogy túl élesen lát, mindjárt a fonákot is. „Alázat – az kéne több? Inkább tompábban látni – és 51 mélyebben megérteni” (276), írja magáról. Ám az is kiderül, hogy a személytelen elbeszélő honnan, miféle átélésekből, megélésekből, megfigyelésekből, személyes tapasztalatokból szerzi anyagát.

Irodalom- és kortörténeti, filológiai érdekességet képviselnek korai közös bábjáték-adaptációik s Polcz ebből kibomló egyik szakmai metódusa, a játéktérápia. Értésülünk más szövegeik együttes írásáról, egymás munkájának kölcsönös segítéséről is. Élesen kirajzolódik, miként volt Alaine múzsa, titkár és szerzőtárs. Kétségkívül a legeredetibb módusz szakmai, emberi együttműködésük formái közül az Alaine szemével való nézés. Az, ahogy Miklós kéri, hogy utazásaikor mindent figyeljen meg, regisztráljon s meséljen el neki. Alaine az élőbeszéd, Miklós a leírás, szerkesztés mestere. A megfigyelés pedig, ami Mészöly tárgyi realizmusának alapja, közös szenvedélyük (366; egy bánya valóban fantasztikus láttatása Alaine lejegyzésében). Közös szavaik, vállalt nyelvi torzításaik vannak („*pósta*”: az Utószó helytelenül közli rövid o-val példaként: 866), Mészöly előszeretettel veszi magára Alaine tájnyelvi kifejezéseit, aki meghatóan közli, milyen érzés is ez az azonosság: „... mint amikor Te mondtad, hogy mikor leírtál egy szót, úgy, ahogy én szoktam, átéltél engem. Egyszer csak megváltozik a világ, ha egy részt is érzel, és kívülről, belülről kerülsz” (225). Alaine néha igen pontos, így fogalmazza meg például közös ars poeticájukat: „Tudod, mi a művészet célja? (mindenkié...) Valamit világosan megmutatni. Valamire rádöbbszteni. Tudatosabbá tenni a látást, a hallást, az egész embert. Ez a pszichológia célja is” (228). Miklós néhány oldallal később: „Tudod, mi van benned? Valami metafizikus gyakorlatiasság. Nő vagy te nagyon, mégis. Jobban, mint magad gondolod” (235). Polcz humora, magvas tudományos, művészetterápiás gondolatmenetei, öntudatos, önálló, független ítéletei; a világról és önmagukról alkotott, nem önsajnáló nézetei is megnyilvánulnak (385, 487, 497, 507, 508, 542, 549, 559, 624, 625, 654, 655, 691, 737), ezek a levelezés tiszta, éteri helyei számomra. Kedves, mulatságos, játékos hangon évődnek a háztartás és a munka köreiről, Mészöly okítja feleségét az írás kulisszatitkaira. Megejtőek gondos tanácsai Polcz szakirodalmi könyvtára elrendezésére és a jegyzetelés mikéntjére vonatkozóan egy helyütt (691). Meghatóak az első időszak vidéki élelmiszerbeszerzős küldő küldetései, amelyeket az ifjú férj gondosan igyekszik végrehajtani, s a későbbiekben az ajándékok vásárlása, meglepetések előkészítése, itthon

nem hozzáférhető dolgok felkutatása iránti igyekezete felesége számára külföldi útjain. Alig érthető – pedig alig húsz éve élünk még csak az interneten, s bár emlékszünk még a postai levelezés, táviratozás procedúrájára, hogyan

lehetett úgy tartani a kapcsolatot. Fájdalmasan mulatságosak, szív-
52 szorítóak az egymást kerülő, keresztező levelek okozta félreértések.

Szinte naponta küldtek egymásnak külföldi útjaikra, útjaikról is levelet, aminek a célba érési ideje eleve kiszámíthatatlan volt, s a mozgó célpont is nehezítette a sikert. Érdekes módon mégis bíztak abban, hogy a szálloda, a vendéglátó vagy a szervezet, amelynél tartózkodtak, továbbküldi azokat a címzett következő állomására, amelynek a mibenléte nem is volt előre tudható. Tartalmas útibeszámolóik, szellemi útkereséseik, kulturális élményeik taglalása gazdag műveltséganyagot mozgat és mozgósít. Mészöly tudósításából élesen kirajzolódik felvilágosult, európeér szellemi horizontja, fogékonysága a progresszív irányzatok, művek, törekvések iránt (352, 353, 361, 369, 375, 376, 410, 462, 469, 472, 475, 482, 485, 537, 686), derűje, humora, embersége szűrőjén át. Tisztán lát a kultúrpolitikában (422, 423, 458, 517). Pontosan, érzékletesen rögzít szellemi arcéleket. Polcz őszinte támogatói attitűdje mindezek szorgalmazásában, az intellektuális partnernként (338) való együttműködésben is megnyilvánul. Megsűrűsödésük, azaz Mészöly külső világra emelt hosszas tekintetének hozadéka és ennek pedáns megosztása feleségével egyúttal az ő drámájuktól, viszonyuktól történő elfordulás, a háritás jele és az intimitás helyettesítése is. Ennek Elaine időnként sebzetten hangot ad. Ám ő ösztönzi útínapló írására (342) férjét, akit alkotó válságai idején töretlenül vigasztal. Lelket önt belé (416), biztatja, tehetségében, sikerében, eredetiségében nem szűnik meg hinni. Biztosítja számára a háttérrel a praktikus ügyek vitelével, amit Mészöly igyekszik meghálálni hasonló és más jellegű szolgálatokkal, szívességekkel (393: itt kijavítja Elaine egy írását, az 538. oldalon azonban Elaine helyesírási hibáiról tájékoztatja külföldi barátait). Őszintén tiszteli és nagyra tartja felesége pszichológusi munkáját, irigylil annak közvetlen értelmét, jelentőségét, emberi, társadalmi hasznosságát. Büszke rá, aminek gyakran ad hangot (450, 485, 552, 563, 643, 684), elismeri eredményeit, dicséri, segít külföldi megjelenéseiben. A férfi időnként teoretizálás, eltávolítás és kódosítás-képiesítés nélkül önkritikus. Meghallja, amikor Nemes Nagyék megjegyzik: maga körül forog (493), regisztrálja, amit a befogadó tesz a műhöz (530), megejtő egzisztenciális meglátásai vannak (572, 653), a másiról is. Leírják féltelmeiket, álmaikat, vízióikat, önértelmező metaforáikat (visszatérő elem a mi van az avar alatt, a halott kutya, a barlang, a hegyi út, az elválasztó folyó: 530).

Ez a szoros kötés és kötődés, ami alig lazult életük folyamán, s aminek igénye és gyakorlata nehezítette a békésebb együttélést a mindenkori külső kapcsolattal, bizonyítéka összetartozásuknak, sorsszerűen közös életüknek,

amiről ez a sokszínű, néha nyomasztó levelezés beszél. Együttérzően, hálá-
san, kételkedve, zavarban olvassuk, amiért beleláthattunk. Sokféle tanul-
sággal szolgál két autonóm alkotó személy; tudós, író, értelmiségi, művész;
sérült és sérülést adó, de ezekkel valahogy élő: élni tudó, élni akaró,
élni igyekvő nagy formátumú személy, ember, férfi és nő földi útjáról. 53
Tanúságtétel titok és vállalás egybejátszó rétegeiről, nyilvánosságról,
kapcsolati tűrőképességről, áldozatról, megtérülésről, egyensúlyról, ragasz-
kodásról, az együttmaradás értelméről, hasznáról, áráról és hozadékaról.
Arról a kínkeserves beszédmódról például, ami a férfi többes kötődésének
hangja: a ragaszkodó rejtőzése, fedése, félig nyílt kettősbeszédé fe-
leségéhez írt leveleiben – szeretői mellől. Ahogy a barátnővel sáto-
rozva a táj szépségét dicséri a képeslapon s győzködi feleségét, hogy
nézzék meg ők is, együtt (691). (*Jelenkor, Bp., 2017*)

Új Forrás 2018/4 – Gilbert Edit: A hosszú házasság regénye – A bilincs a
szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése 1948–1997

DONATA POLO UNATKOZIK

Hogy nekem milyen unalmas férjet
adott a sors! Igaz, ő gazdagabb
polgár, mint az én családom és akkor
még jó erőben volt Marco, amikor elvett,
szültem is neki három szép leánykát-
De hogy mi mindent hablatyolt nekem össze
szegény feje, barangolásairól
valami Selyem úton, egy Cambulac nevű távoli
hely palotáiról, meg arról, hogyan kísért sok hajóval
egy férjhez adandó kékszemű mongol(!)
királylányt, mennyit hányódtak addig a végtelennek
tűnő tengeren – ki nem unná ezeket a keleti meséket?
Engem a karnevál sokkal jobban mulattat,
a mókás maszkok, a tűznyelők, meg a nagyon ügyes
francia komédiások.

VONATOK MELLETT

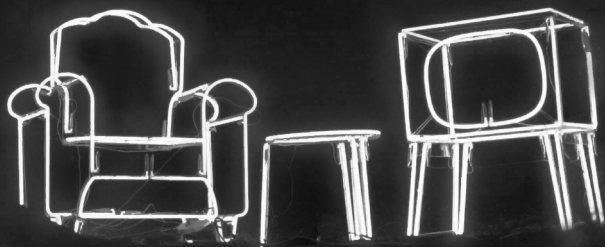
Fiam kertje végén
surrannak a vonatok
robognak a vonatok
a kertjében hinta
és csúzda a gyereknek
aki sínek mellett
nő fel és biztosan
sokszor utazni fog
sokfele jár majd
sokat repülve
bejárja a földet
sosem felejt
a házat a kertet
ami mellett éjjel-nappal
egyre robognak
a Londonból ki-s-be
siető vonatok

ERMITÁZS

(Jelenetek Jedlik Ányos ifjúkorából)

A bencés kolostor völgyében csörgedezik
a Pándzsa-ér. Hármass hegyvonulat közepe
ez: az egyik szélső emelkedés Pannonhalma,
a másik Tényőhegy. Középpütt, Tarjánpuszta
és Miklósmajor között mély völgy kanyarog,
benne kicsi patak: ez a Pándzsa-ér.
Itt rejtezik a Béla-kút, a legenda szerint
még az első Árpádok idejéből való.
És itt van, a kút közvetlen szomszédságában,
egy elhagyott kőépítmény, az én kis Ermitázsom.
Nincs olyan hó, hogy ki ne jönnék ide.
Ez az én konokul ismétlődő zarándoklatom.
Húvös gyöngy minden cseppje, mikor itt vagyok.
Két gyertya közt ében feszület vár.
Csak az az idő enyém, ami megtisztít.
Az alkony kimondja helyettem, amit gondolok.
Szülőfalum, eltávozott, drága szüleim,
a szímmi takácsmestertől kapott vászontáska,
az aranyász bögréje alján azóta is csillogó arany,
Czuczor, amint táncolni tanít, de hiába,
és az út, amely Istvántól Ányosig vezetett.
Csak az az idő enyém, ami megtisztít.
Ha innen elmegyek, nem hagyok egyebet,
mint terveket. Már Győrben kísérleteztem
az ásványvizek mesterséges előállításával.
Nem hagy nyugodni az erős és állandó
villamos áram termelésének ötlete.

Egy ideje lokomobilról álmodom,
és gőzmozgony tartja fogva fantáziám.
Élénnyek és illanyok az én igazi társaságom.
És te, Uram, aki mindezt látod, érted,
nem kételkedsz bennem, ahogy én
kételkedem folyvást magamban.
És nem kérdezed meg, mivégre ez a
nagy akarás. Honnan veszem a merészséget?
Lesz-e erőm bevégezni földi dolgomat?
S elérek-e még sötétedés előtt hazáig?!

NEGYVEN FÖLÖTT

*Negyven fölött a kézfogás
langyos angolna, ökörfejű,
hófehér bőrű ember mondta
álmomban. Nem akart megsérteni,
vizenyős szemében fáradt,
magától megfáradt cinkos biztatást
olvastam ki, afféle „Isten hozott”-at,
de kik közé kerültem?
„És ha forró, határozott, erős
a kézfogásom?” Akkor is. Annál
rosszabb. A tó tükre nem árulja el
az angolnát, még vész idején sem.
Felszínre dobja. Elnyílik a rothadó hús
csíkja, felpárolog az égre a bomlás.
Negyven fölött kezdődik ez a szag. Lehet
parfümmel, szappannal elmyomni, csak
minek. Minden illatból előbukik,
jó hír, jó akarat, hínár se takarja.*

G. István László legutóbbi verseskötetéről nehéz volna frappáns, tömör és (legfőképp) pontos kijelentéseket tenni általánosságban. Nem azért, mintha nem volnának fogódzóink olvasás közben, a kötet cím (*Nem követtem el*) és a számozott védőbeszédéként egységesített verscímek vagy a számos versben megszólított központi szereplő, Kandi figurájának finom árnyalási technikákkal kibontakozó alakja mind-mind az egységként való olvasás irányába terelik a befogadó figyelmét. Ahogy azonban a ver-

Nyerges Gábor Ádám 59

FELLEBBEZÉSNEK NINCS HELYE

G. István László:

Nem követtem el

sek perspektíváinak váltakozása folyamatosan az univerzális és a bagatell tartományai közt billegteti („Kandi foga kérdés, mire elég. Eset ez is, / hogy lifeg, mint afféle csontszárny. [...] / Merthogy Kandi szájában csapkod / két evés között a halál? Melodrámanak se / túl jó. Kandi mégis fél az evéstől.”) azok tétjét és lehetséges értelmezési tartományait, szinte lehetetlenné válik megragadni, *egészében* mire vonatkozik, miről beszél ez a kötet. Noha konkrét, szövegszerű utalást nem találunk erre nézvést, mégis logikusan kapcsolhatjuk a *Nem követtem el* verseihez afféle sorvezetőként, látens előzményként Kosztolányi *Halotti beszédének* szemléletét: „Ismertük őt. Nem volt nagy és kiváló, / csak szív, a mi szívünkhöz közel álló. / [...] / Okuljatok mindannyian e példán. Ilyen az ember. Egyedüli példány.” Alaphangjukat illetően valami ilyesféle értelmezési keretben helyezkednek el a kötet versei (és kompozíciójának egésze) is, melyek úgy beszélnek *bűn* és *mulandóság* kérdéseiről, hogy egyszerre tudnak (relevánsan, érvényesen) szólni ezek grandiózussá általánosított, filozófiai, etikai-morális és hétköznapiágukban egyaránt kisszerű és banális vonatkozásairól. E kettős értelmű megszólalás azonban valójában korántsem dichotómiák felmutatására, kiélezésére és poétikai értelemben vett kijátszására irányul, hiszen legtöbbször kevert minőségeket, a két végpontú skála szélsőértékei közt található, mondjuk úgy, a *szürke zónába* eső árnyalatokat tár elénk.

A kötet- és verscímek sugallta defenzív pozíció – noha a művek gyakran élnek a magyarázkodás retorikai eszközével (számos hozható példa közül lásd akár csak a teljes *Hetedik védőbeszédet*) – csalóka, félrevezető lehet az olvasás során, mely kétértelműség nyújtotta lehetőségekkel G. István László láthatólag előszeretettel él. Nem jól felépített retorikájú, meggyőzésre irányuló, logikus alapokra helyezett védekezést olvasunk, még hozzá teljes pontossággal, rideg egyértelműséggel nem megragadható vádak ellenében

(„Védeni kell Kandit. Nincs olyan hosszú / vádirat, amit a védelem ne követne. / [...] A védőbeszéd / csak annyi: nappal volt, és most este lenne.”). Sokkal inkább egy életút fragmentumait, egy (egyszeri és megismerhetetlen) emberélet le-, illetve megélésének pillanatfelvételeit és apró háttértörténeteit láttatja nagyfokú érzékenységgel a *Nem követtem el*. A „védekezés” mikéntje (nem-feltétlenül-védekezés mivolta) láthatóan összefügg a vádak tisztázatlanságával, egyértelmű, tiszta és átlátható formában való megfogalmazhatatlanságával. (A legegyszerűbb változatig talán egy zárójelezett kérdésselvetés esetében jutunk, mely így hangzik: „Én meg minek vagyok?”) Logikusan, hiszen a *mi a bűn?* kérdés tekinthető talán a kötet fő témájának és lényegének: honnan és mitől fogva, minek a szempontjából és milyen mértékig bűn egy-egy gondolat, érzelem, tett és vágy, avagy, nem kevésbé fontos tényezőként adott, konkrét helyzetekben épp ezek hiánya? („Nem tud tenni semmit. Nem bírt születgetni, / hát éleget, aztán halogat.”; „Örülhet a Kandi, / elhiszi, hogy áldozat. Tettek nélkül / fogalma sincs arról, hogy a tettes mit / fizet.”; „Halál és születés között / is marad valami ideje, hogy megfontolja, / mit miért nem tesz.”) S ha egyszer a bűn fogalomköre tisztázatlan, azaz, amint a versek sugallják, nagyrészt tisztázhatatlan, hiszen megannyi szempont és nézőpont, végtelen számú változó kérdése, hogy milyen szemlélettel nézve mit ítélünk mihez képest bűnnek, logikus, hogy a védekezés kiindulópontjául szolgáló tagadó mechanizmus („nem követtem el”) is értelmét veszti (a kötet cím és a felütés generálta belső ellentmondás-feszültség erre a hatásra még rá is erősít: „Nem történt meg, holott elkövettem”) – legalábbis a klasszikus értelemben vett védőbeszéd értelmezési tartományában („Imamalom / a védőbeszéd, lelkekre ráfeszült ártalom.”). S ha egyszer „azonnali halálbüntetést / érdemelnék, ha tárgyalható volna / az esetem.”, a védekezés-magyarázkodás e kötetben való működése nem is annyira arra irányul, hogy megbizonyosodjunk afelől, hogy a „vádlott” nem vétkes a vélelmezett vádpontok elkövetésében (folytatva a példát: „De nincs esetem”), a valódi tét inkább abban rejlik, hogy mindaz, ahogy a védekező élt és cselekedett vagy épp nem cselekedett, milyen megítélés alá esik. Kandi (és az őt hol kívüléről, hol belülről bemutató nézőpontból szóló versbeszélők, akiknek határai nem is annyira elmosódnak, mint inkább porózusan „átengedőnek” bizonyulnak) bűnlajstroma helyett (vagy: *gyanánt*) életének epizódjait láthatjuk mintegy erős mikroszkóp által felnagyítva, kisszerű tragikusságában is jelenlévő, kesernyés iróniával láttatva.

Így fordulhat elő, hogy védekezés és vádolás gesztusai szétszalazhatatlanul összefonódnak, végképp elbizonytalanítva (de tétjüket, súlyosságukat korántsem elmismásolva, relativizálva) e fogalmak jelentését. (Ennek ékes példája, ahogy az *Első védőbeszéd* már idézett felütésétől a következő

lezárásig jut el: „És most történik, holott nem követtem / el.”) Mind a vádolás, mind a védekezés retorikai terepe megfelelő apropót szolgáltat ahhoz a szilánkos szerkezetű narráláshoz, melyet a kötetegész véghez visz. A *Nem követtem el* kontextusa és a benne feltáruló, köznap helyzetek közt üdvösen kiaknázható feszültség képződik: az „elkövető” legnagyobb 61 bűneként ugyanis gyarló emberi mivolta, tutyimutyi félszegegyasága tűnik fel, s e bűnök áldozata egyben elsősorban önmaga. A vádló innen nézve ugyancsak nem lehet más, mint ő: márpedig így értelmezve az olvasottakat, az önhibáztatás és önfelmentés alakzatai tárulnak szemünk elé, függetlenül a versek grammatikai szám-személyétől (szereplőjétől, beszélői pozíciójától vagy megszólítottjától), szerencsés módon meg is kerülve és mégis folytatva a huszadik századi magyar lírai hagyomány által lassan már közhelyesre koptatott önmegszólító vers mintáját. A vádló-védekező viszonyulási mechanizmusok viszont mindig apa-fiú relációk tükrében jelennek meg; legyen az akár egy létezni vágyott vagy inkább csak szimbolikus isten képze és teremtményéé, vagy a versbeszélő és apja, netán a lírai én és elképzelt fia (és lényegében végtelen szekvenciaként sokszorozható nemző-gyermek jellegű férfigviszonyok) alkotta konstelláció. A szálak legáttekinthetőbben talán a kötet vége felé található *Hetvenharmadik védőbeszéd*ben főnódnak egymásba: „A védőbeszéd elmondása közben meghalt / az apám. Ez már önmagában is vád. De mintha / a tárgyalás korábban kezdődött volna, mint hogy a / vád elhangzott. [...] / De persze kérdés, ki kit hívott öregnek itt. Én apámat / soha, ő az apját többnyire – engem a nem / létező gyerekek akkor is öregnek hív, ha nincs.”

G. István László lírai leírásai vádbeszédekhez mérten kegyetlen objektivitással, steril tényyszerűséggel szólnak sokféleképp interpretálható tárgyaikról, miközben a védekezés, a magyarázat szubjektivitása, empátiaigénye ugyanolyan szerves részük. Az említett empátiaigény azonban leggyakrabban a hiány alakzatai felől válik egyáltalán felmérhetővé – az empátia, együttérzés létezésének legfőbb bizonyítéka a kötet világán belül, hogy egyáltalán felemlítetik, szóba kerül. („A múltkor az utcán / kétségbeesve kerestem egy hajléktalant, / hogy hajléktalanságot tanuljak.”; „Egy / gyerek mint az életem mellékhatása. [...] / Egyszer csak leválna belőlem valami. Felnevelni / se kéne, csak nézne rám, önmagam hangja, / önmagam vakreménye. Boldogan hagynám itt, / mint egy szigetet. Éljen magam helyett.”; „Ölelésre / termett karja Kandit sokszor hagyta cserben. [...] / Ott állt / tehát lógó karral a Kandi, mint afféle / rongyzsák. / [...] El- / elnézte, ahogy a szél borzolta maradék / haját. Véletlenül se női kéz.”; „Nem kellett beszéljünk / ahhoz, hogy beszéljünk”; „el akarta hinni, hogy két ember között / van megértés, és hogy azok mi vagyunk.”) A pusztá igény megfogalmazása a folyvást

észlelhető hiányjelzések közepette szintén bizonytalan, kettős állapotot teremt: a *Nem követtem el* versvilága, miközben roppant kegyetlen, mondhatni steril és sivár, folyamatosan a humánus milyenségéről, mibenlétéről és lehetőségeiről beszél. Holott, mint megtudjuk, „csak / madárszar kó-
62 kárda helyett minden halál”, és „aki / ismeri a lelkét, az mind hülye”.

A bűn pedig „rosszul beadott / injekció”. Egy ilyen rideg, (szándékosan) rosszul berendezett, statikus-stabil világszerkezetet tár elénk a kötet, melynek keretei közt szinte csak rossz választások és utólagos rossz magyarázatok predesztinációi közt vergődhet (de sokszor inkább csak sodródhat) a szó szerint és átvitt értelemben is meglehetősen korlátozott mozgásterű, egyszeri (pipogya) ember. De, ahogy a könyv egyik rejtett kulcsmondat-párja is megfogalmazza e tagadva állítást és állítva tagadást: „Tartozom / hinni a csodákban. Merthogy nincsenek, / hát hiszem.”

A *Nem követtem el* verseit jellemző, mondjuk így, elemelt személyeséget – mely egyszerre feltételezi a nagyon is privát (vallomásos) beszédmódot és a személyes konkrétumoktól, az alanyi líraként történő olvasás lehetőségétől való távolságtartást – a kötet néhány darabjában felváltja a referenciálisan is visszavonatkozatható, nyíltan és direktbben személyes megszólalás. A *Tizenötödik védőbeszéd*ben találjuk az első ilyen momentumot, mikor is egy ponttól „...most / az apámról van szó. [...] / Ürességét bevetíti, mint csillagba / a sötét anyag a fényt, hogy legyen mire / néznie. De nem néz. Azért kell innia, / hogy ne lászon. Mindenütt vakít a / szemüvege”. Az *Ötvenegyedik védőbeszéd*től pár darab erejéig erre a versre visszautalva folytatódik a személyes momentumok konkretizálása: „A tizenötödiket nem mutattam meg / neked soha. Egyetlen versem, amit dallamot tapogató mutatódjád nem / kísért végig. Örülök neki.” Az apa és „szellemtárs” elvesztésének traumája innentől fokozatosan egyre élesebb kontúrokat nyerve alakítja mind személyesebbé a művek (és természetesen egyúttal a kötet-egész) terét.

Mégsem válik a könyv „pusztán” a személyes gyász és trauma lenyomatává, pszichés dokumentumává. A kis adagokban beszivárgó személyes momentumok inkább csak jelzésértékű emlékeztetéseként szolgálnak afelől, hogy itt nem valamiféle elvont, szintetikus problémáról esik szó, nem légtüres térben folyik valamiféle általános elmélkedés. A (nagy részt) megfoghatatlan, nehezen körülírható önvád – mely inkább alapérzéseként, lelki beállítódásként tűnik fel, mint gyakorlati j'accuse-gesztusok gyűjteményeként – és az ebből következően szintén jóformán levezethetetlen védekezés helyett álló magyaráz(kod)ás, látszólagos mellébeszélés ingoványos mivolta természetszerűleg nehezen futhat ki más konklúzióra, mint a kérdés és a személyiséglehetőségek teljes dekonstruálódása és értelmetlenné válása. Elvégre „...a védelem itt csődöt mond, / még ha mindent megnyer is.” Előbb tehát a tét számolódik

fel, majd végül az odáig is nehezen szétszalazható személyiséghatárok mosódnak el-oldódnak fel végül az utolsó, *Hetvennegyedik védőbeszéd*ben: „Ezt a beszédet nem én írom. Kandi sincs úgy, / ahogy lehetne.” A lezárás következőképpen nem lehet megnyugtató vagy kielégítő, hiszen az élet nüánszszintű, aprólékos elemzése magától az élet megélésétől spórolja meg az embert, s ennek fényében szinte mindegy is, szigorú és minden részletre kiterjedő önvizsgálata során mire jut, felmentés születik-e ügyében. Elvégre egyrészt „A tárgyalás / mulaszt el önmagamtól”, másrészt pedig „a kegyelem rászorul nyakamra”.

63

A *Nem követtem el* mint teljes koncepció, kérdés, mennyire „áll össze” a kifejezés klasszikus értelmében. Sokfelé széttartó versgyűjteményt (inkább: mozaikot) olvasunk a legkínzóbb módon megválaszolatlan kérdések gravitációjától gyötört önmarcangolás módusában. Felütése és lezárása szinte ugyanaz a pont, a vádirat és (a lélek határain belül zajló, végtelen és örökmozgó, befejezhetetlen) pör eleve nem is kecsegtet nyugvóponttal, eredménnyel. A könyv „szereplőinek” nehezen elkülöníthetősége, személyesség-alanyiség és el-emelés összefonódásai (és az ezekkel folytatott játék) is problémákat okoz, ha valamiféle narratívát kívánunk kisajtolni belőle. A (szinte önkényesen kijelöltnek tetsző) kezdő- és végpontok közt bejárt út viszont, legyen bármilyen kusza és töredékes, mégis páratlanul részletgazdag „lelki térképet” tár elénk. De főleg eleve megválaszolatlanul feltett, kínzó kérdéseket. Kényelmetlenségében gyönyörködtető, s a könyv becsukása után még hosszan munkáló, felkavaró mivoltában emlékezetes, szép olvasmányélményt. G. István László munkásságának fontos, talán eddigi legjobb állomása a *Nem követtem el*, egyben az utóbbi évek kiemelkedő lírai teljesítményeinek egyike. (*Magvető, Bp., 2017*)

Új Forrás 2018/4 – Nyerges Gábor Ádám: Fellebbezésnek nincs helye
G. István László: *Nem követtem el*

A 2017-es Könyvhétre megjelent, *Minden átjárható* című kötet tárgyként vizsgálva nagy önellentmondást hordoz magában. Hiszen az olvasó, kezében tartva a habfehér-türkiz könyvet, meglátva a hártvás szárnyak finom erezetét, gyorsan

64 Kustos Júlia

AMIT HÁRTVÁS SZÁRNYAK FEDNEK

Horváth Veronika:

Minden átjárható

Ákos tűpontos fülszövegét, s megakad a szeme a következőkön: *egy kislány, aki traumákon átkelve és traumákból erősödve nővé ér*k. Ha még ez sem elég arra, hogy jobban megfontolja, valóban csak egy *kissé* szomorkás kötetre nyúlt rá, talál pár nevet. Emily Dickinson, Sylvia Plath, Virginia Woolf. Aztán a figyelmeztetésként otthagyt tagmondatot; *ahogy kövekkel megtömött zsebeivel az Ouse folyó felé sétál*. Horváth Veronika debütáló kötetét végigolvasva a légies, felhőszerűen fehér borító – és rajta a hártvás szárnyak erezete – lidokainszagot kezd ontani magából, s mint a megrepedt, kórházi csempék szilánkjai közti festékfolyás, nem ereszt el a trauma pillanatait fényképező szemeket. A grafikai és tördelési munkákat Szabó Imola Julianna végezte, aki érzékenyen ragadta meg a szövegek lényegét. Erre az egyik legkézenfekvőbb példa a pity pangok magjainak, a bűn és szegény metaforájának („a szegény feltjai belénk égtek együtt a pity pangokkal”) elszórása a kötet lapjain az első ciklus versei közt. A stílusok és színek minimális variációja, a szöveg bizonyos sorainak vizuális kiemelése (hiátusos csúsztatás, színek, dőlttel szedett részek), valamint a ciklusok fedőlapjainak grafikái egy visszafogott, mégis szokatlan vizuális kompozícióval erősítik a szövegeket, alkalmanként új értelmezési síkokat vonnak be (például ez történik az *Ürgeöntés* című vers alatt elhelyezett levélhasonmásoknál, hiszen egymásba csúsztatásuk megnyithatja a nőiség, azon belül is a ciklus vagy az abortusz eseményének hermeneutikai tereit). Ugyanakkor elmondható, hogy némely grafika olykor ennél direkter kapcsolódik a versekben felbukkanó témákhoz, motívumokhoz (például a *Dupla kávé* alatti csésze, vagy a *Felszín felett* című vers mellett megjelenő csótány képe). Ezek a grafikák inkább csak kiemelnek, megjelenítenek a verssorok közüli tárgyak, fogalmak közül néhányat, és az esztétikai hatáson kívül, funkcionálisan nem töltenek be különösebb szerepet – habár jogosan teheti fel bárki a kérdést, miért is *kellene* többletfunkcióval bírniuk.

végigfuttatva a lapokat ujjai alatt azt hiheti, itt egy esztétikailag hatásos, talán egy cseppet szomorkás, rövidke, amúgy is illusztrációkkal teletűzdelt versválogatás következik. Aztán ugyanez az olvasó, még mielőtt megveszi (kikölcsönzi, kölcsönkéri) a kötetet, elolvassa Győrfy

A kötet versei többek között a természettel való azonosulás, hozzá való közelség, a családi kötelékek (gyermekkor, traumák, bűn és szegénység), az otthontalanság, a betegség, a nőiség (artikulálásának nehézségei), intimitás témái köré csoportosulnak. A verseket a szerző három ciklusba rendezte: *Őssejtek*, *Sejtvándorlás*, *Sejtburjánzás*. Jól látható már a cikluscímek alapján is, hogy a szövegek sajátos biológiai keretbe ágyazódnak, s ez az egyes szövegeken keresztül is artikulálódik (például a *Kezeletlen* vagy a *Képződmény* című, a betegséget feldolgozó szövegek; a családi tematikába illő *Antibébi*).

65

A kötet címe a *Kutyaidő* című szöveg utolsó sorából származik. A szerző egy interjúban¹ elmondta, a fent említett verssor az egymástól távol eső pontok közti kapcsolatokra (azok közti átjárhatóságra) utal, azonban a kötet cím ettől különállóan azt az értelmezési lehetőséget is hordozza, hogy a szövegeket úgy kezeljük, mint beszámolókat, melyek egy emberi élet eseményeiről (tragédiáiról, traumáiról, életszakaszairól) adnak jelentést. A fentebb említett interjúban mondja ki a szerző: mindenben keresztül lehet menni, amin nem, arról pedig, logikusan, be sem lehet számolni. Ezeket az elemzési pontokat figyelembe véve érdekes kettősség alakulhat ki a kötetben sokszor megjelenő hallgatás-gesztus és az írás történetmesélő jellege közt. A kötet szövegeinek szempontjából, habár mindkét megközelítés helytálló, szimpatikusabb lehet a kapcsolódási pontokra vonatkozó rész alkalmazása, hiszen a versek értelmezésében nagy szerepe van szoros egymásra utaltságuknak. Erre kézenfekvő példa az „öregapám lámpása”, egy viszonylag ritkán előforduló népnyelvi szó megjelenése, ami a jelentést tisztázó szöveg (*Égési sérülés*) nélkül okozhat értelmezésembeli problémát, vagy a *Sejtburjánzás* első három verse, melyek már címükben is egy szekvenciális jelenetet mutatnak: *Belégzés*, *Sóhaj*, *Kilégzés*. Ilyen a *Felszín alatt – Felszín felett* verspár, mely szintén a holisztikus, saját magát értelmező-diktáló kötetképet erősíti, hiszen már a kötetben fizikailag elfoglalt, egymást követő helyük miatt is lehetetlen elválasztani egyiket a másiktól.

Az *Őssejtek* című ciklus nagy lendülettel indít. A kezdés, a *Felrémlő partok* ereje áramlatként vonja bele az olvasót a szerző szövegvilágába. A sorokat emlékképek fűzik össze („egy gyerekkor ereje elég, hogy beindítsa a bűgöcsigát. és csavar. / széttép a bűntudat. / ma az feszít, hogy szidtam az istent. előtte, azóta soha.”), a szövegben összemosódik az emlék és az álmok kép. A felrémlő alakok a bűntudaton át megfosztják perszonalitásától a centrális beszélőt („az egyikben én élek. van árok és híd is, erkély a bástyáimon. és zászló. és én vagyok a mezítlábas is. mindennap földig rombolom.”). A tömondatok sorozata feszültséget kelt, s egyfajta bűntudat-narratívának ad

Új Forrás 2018/4 – Kustos Júlia: Amit háttérként számnyak fednek
Horváth Veronika: Minden átjárható

teret – ami egyébként a ciklus több versére is jellemző – a lassan kibomló, de annál pontosabb részletek játékával („maguk akartak lencse elé állni. nélküle. ő a bűntudat. öreganyám meg nem szűnő bűntudata”). A ciklusra továbbá jellemző még a gyermeki nézőpont és megszólalás világteremtő
66 pszichológiájának megragadása („nincs ember, aki nálam jobban emlékezne rá: újra és újra kitalálom”, vagy „sosem tévedsz. ahogy bened van, úgy igaz”). Ehhez csatolva érdemes megjegyezni a nézőpont tényleges, fizikai reprezentációját; a csonkolt test megjelenítését az *Antibébi* című szövegben, a lírai beszélő fogantatásának hiányával létrejövő, hipotetikus múltban. A szöveg itt mellszoborként engedi mozogni az anyát, s megannyi értelmezésnek ad helyet az eltűnő lábak gesztusával. A *Féltárgy* című vers sorai is ennek a perspektívának a lehetőségével dolgoznak: „derékban végződő emberek. Csak törzsük van [...] meg munkásnadrágjuk és bakancsaik”. Az anyához intézett versek folytatódnak a *Gondviselés* című szöveggel, mely a bibliai jelentéstéren túlnyúlva a mindennapos, profán tettek, az emberi környezetre irányítja a figyelmet. A szöveg belehelyezkedés az anyaszerpbe, s a címként használt összetett szó (tagonként két negatív hangulatú szóelem) szemantikai kapcsolatba lép az utolsó két sor óvó-titkoló elhallgatásával. Az anyasághoz kapcsolt tehetetlen stagnálás hatja át a *Nem gondolok* című vers sorait. A tiltás helyébe a néma rosszallás lép, mely mintegy transzformáló hatásával uralma alá hajtja a versbeli elbeszélő testét („gyökeret verek”), majd elméjét is („nem akarok én mást”). Az első ciklus további felbukkanó témája még a tanult szerepminták, azoknak elsajátítása, motivációi (*Szerepminták, Útni kell, Égési sérülés*).

A *Sejtvándorlás* című ciklus alapvető kiinduló helyzete az otthonról való leválás, a kétlakiság, ennek átvitt értelmű, biológiai értelmezése, azaz a szülők mint eredeztethető komponensek, elsősorban az anya mint őstthon, továbbá az út, az utazás és a város (feltehetően Budapest) képei. Ez utóbbiak vonzataként a ciklusban megjelennek szociológiai és közéleti témákat feldolgozó versek is (*Ólommérgezés, Felszín alatt, Térfél*). Az *áramlatok* a *Felremlő partokhoz* hasonlóan erős felütéssel indít, és előrebocsát egy tudatfolyam-vonalat, mely a *Talpfa* és a *Kutyaidő* című szövegekben egyaránt megjelenik. Amíg az előbbi versben a tudatfolyam egy adott utazásélmény lehető legteljesebb, részleteket ismertető bemutatásán (a környezet, az írás, a lobogó haj lenyelése és felöklendezése), azaz a feldolgozás és elmondás útján keresztül jut el a „kinn lesz a benn” állapotáig, addig az utóbbi esetleges pontokat szűr ki, melyekből egy asszociációs lánc narratíváját alkotja meg.

Az *Itt nem* című szöveg dialogikus monológba ágyazva egyesíti a gyerekkori én leírását, sérelmeit („én is csak ilyen tedd ide tedd oda kislány voltam”) a versidő jelenlegi otthontalanságával, térvessztettségével, a gyerekkorból kilépő mítosz- és mesenélküliség fájdalmával és félelmeivel, a felnőtt én

szorongásával („hol volt itt nem itt csak én vagyok [...] kifújod a füstöt nyikorog a szék túl az Óperencián”). Az érzés ambivalens voltát kifejezendő a *Hőségriadó* című vers cáfolata az *Itt nemben* megírtaknak, hiszen a szülőhelytől való képtelen elválás egyensúlyozza a se itt-se ott otthontalanságát („ha porból lettünk, én ez a por vagyok”), még ha a felejtés narratívájába ágyazza is 67

a költészet leginkább a csípőmben lakik – ez a kiemelt sor áll az utolsó ciklust megelőző borítólapon. Kérdés, mit kíván ezzel Horváth Veronika a fókuszba helyezni? A csípő mint nőiesség költészete, vagy a betegség lokalizált feldolgozása? Tulajdonképpen a ciklus szövegei a veszteségélményhez (*Lépések*) ugyanúgy kapcsolódnak, mint a betegséghez (*Képződmény, Tapintásos vizsgálat, Kezeletlen*), vagy egy kaotikus, torz szerelem- és kapcsolatképhez (*Duplakávé, Menekülj*). A versek nagyrészt a hiánnyal operálnak; a tagadással („nem leszel hordozható”, „mi minden nem vagyok”), behelyettesítéssel („megtaláltalak elhagyott kabalában”), elhallgatással („amiről hallgatok, csak az van igazán”, „nem szólok neki arról, hogy halott”), pusztítással („halál nőtt a hasamban: kivágták belőlem. ha élet nőne bennem: kiszippantatnám.”). A *Sejtburjánzás* című ciklus versei közül kiemelkedik a *Rendellenes*. A tehetetlenséggel kézen fogva írja le a szükségletet, a fizikai állapot és az igények természetének kórházi környezetben való „rendellenességét” („beszűkítettem a gyomromat. szomjas is olyankor vagyok, mikor nem szabad.”) tetézve a fent említett interjú egyik fontos gondolatával: körülírt lehet csupán „a szerv, aminek csak latinul tudom elfogadható nevét”. Nincs társadalmilag elfogadott (bevett) neve a hüvelynek (vaginának, petefészeknek, méhnek), így elbeszélésének fontossága csak körülírások mögött valósulhat meg. A Horváth Veronika által megjelenített élethelyzet (a betegség) megjelenítéséből ugyanakkor hiányzik a hasonló helyzetekben általános (és természetes) nyílt düh, a félelem és a gyűlölet egyvelege, a *miért* énre való vádakkal teli válaszkérés. A rákos méhnyak egy csiga, a terjedő élősködő képébe bújva jelenik meg, az orvosok pedig sószórával kezükben állják körül az undor tárgyát.

Szó, ami szó, a *Minden átjárható* hosszú, s nem éppen könnyed kötet. A benne található szövegek egy halottas ágy melletti virrasztás súlyával érnek fel, s mint egy perpetuum mobile katalizálják a maga berkein belüli olvasást, visszatérést bizonyos szöveghelyekre. A versvilágok mintha egy szigetet alkotnának, melyből a kitekintés ugyan lehetséges, például a népdalokból vett sorok vonulatán át, de szövegidegen feszültséget szülhet, s természetellenesen hathat. A kötet ciklusai tematikailag jól elhatárolhatóak. A versek hangulatát tekintve az első és a harmadik ciklust összevetve az a benyomása támadhat az olvasónak, hogy két különálló szerző munkáit olvassa

– Horváth Veronika mintha a különböző témákra eltérő nyelvtanokat terem-
tene meg.

68 Traumák, feldolgozási formák, igazodás, hallgatás, elszorítás és fejben
játszott sakkmérkőzések („játszom veled fejben. jobb, ha nem
tudod.”). Fizikai térben alig megjelenő családtagok és szerelmek.

Csukott és záródó ajtók, vadidegenek. Egy „tegyük fel”-túlvilág, s a tra-
díció hite. Az a „tedd ide tedd oda kislány”, aki ezzel a kötettel tesz kísérletet
önmaga pozicionálására. Ez rejlik a hárttyás szárnyak alatt. (*Fiatal Írók Szö-
vetsége, Bp, 2017*)

¹ Horváth Veronika: *A feldolgozást nehezíti, hogy nincs egy normális szavunk a női nemi szervekre* (Az in-
terjút készítette: LENGYEL Ágnes). [http://contextus.hu/horvath-veronika-minden-atjarhato-interju-
fisz/](http://contextus.hu/horvath-veronika-minden-atjarhato-interju-fisz/)

ÉRKEZÉS

Fodor Balázs 69

Úgy érkezik,
ahogy egyetlen foton
a hideg úrron át.

Észlelés nélkül.
Hullámokba lép
és megosztja magát

bennük, de közelít
tovább. Kihűlve, mint
egy szike, ami felnyit,

és elmerül a gravitációban.
Akár egy tóban,
a hínárok között,

az alsó levelekig hatol,
ahol elnehezedik,
sűrű, iszapos anyaggá

kapaszkodik
az őt megelőzőekkel
és követőkkel.

Tulajdonságokat ölt
magára belőled, amiktől
hasonlónak érzed

magadhoz, mintha
háziállat lenne.
Gyűjtöd, amíg már

nem tudod
megkülönböztetni
a ragaszkodót a tárgyától.

A KÖZELEDÉS ÉS TÁVOLODÁS KÖNYVE

Emlékszem, a közeledés és távolodás könyvében olvastam egyszer egy alma méretű vasgolyóról, aminek a tömege jóval nagyobb volt, mint amit feltételezhetnénk. Egyhelyben állt, mert nem volt erő ami megmozdítsa, noha akadt próbálkozó bőven. És a számuk egyre csak nőtt, ahogy a mozdulatlan test híre terjedt. Így jóformán minden élő ember legalább egyszer a közelébe került. Saját tömegvonzása lett, amitől aztán újabb és újabb történetek keringtek körülötte, és még egy nem létező könyv is íródott róla. Később megjelent még egy vasgolyó a Földön, és még egy, majd még egy, és így tovább, amíg már jutott mindenkinek. Akkor az emberek elnehezedtek, és a vasgolyók könnyedén megindultak, gurultak minden irányba, ahogy fújt a szél.

KINT JÁTSSZANAK A GYEREKEK!

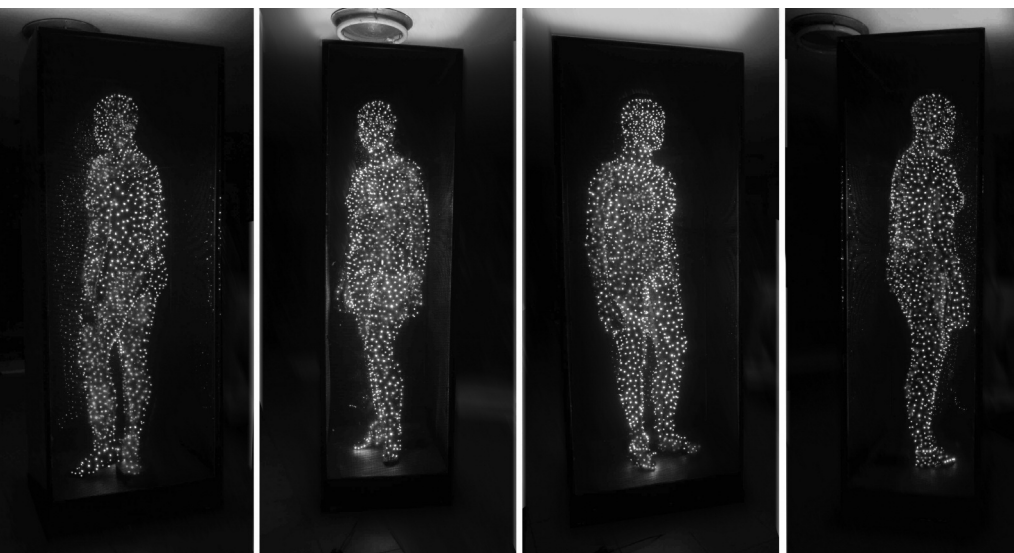
Kint játsszanak a gyerekek!
Arany bojtjait hajtogatják az égnek,
megfésülik a viharokat,
várat építenek tiszta csöndből,
bevágott szélű levelekből csákót raknak
egymás fejére,
mikor szól a csengő
megmossák szép kezüket és
egybepakolják a sok játékot,
a saját hangjukat is félrerakják,
csak állnak ott meztelenül
és a nap bebújik a bőrük alá.
Bebújok én is, mert gyerek vagyok,
fiatalabb az óvodásoknál is,
de öregebb, mint az ősz szakállú idő,
a bölcseknél is öregebb
és úgy meg tudom szagatni a
színezőket, de a nagy betonházakat is,
hogyan kidől belőlük minden mocsok;
a felnőttek összehordott piszka,
a mosdatlan lépcsőházak
beleférnek a tenyerembe,
de parány vagyok mondom,
olyan parány, át se lépem
a kis pocsoltyákat
csak beléjük gázolok, hogy
felborzoljam a fönt tornyosuló házak képeit.

Várj! Rick! Szemöldököd alá férnek
hosszú pillantásai a Napnak és az űr
zománcos gödreinek, vigyél hát magaddal rozoga,
vén hajódon a tejútba boronált
színes gázok közé, hadd barátkozzak én is a
titánok eldobált játékaival: poros és jégbehűtött
kugligolyóikon száguldjunk egymás ölébe, hogy
ne fájjon annyira a légüres tér,
ne fájjon az, hogy őrülség mások után ordibálni
a szívünkben még kéken és zölden gomolygó
Föld nevű bolygót, ahol kekszet tömsz a számba,
meg a kozmosz frissen csöpögő porait,
a képzetek és tündérhajók egymásba rezegő karjait,
hogy mindig részek legyünk,
sose tudjuk mi is vár majd ránk,
ha egy pillanat alatt szemed zöldköves ködein át
más valóságokba lépdélünk.

Nagyapja vagy az egésznek!

Halljátok?

– Az én nagyapám a csillagok, és az égnek
feketébe virradó halmaza,
sárga fogaiba táncol a tejút meg a véres éjszaka,
– látod? – őrült nevetéssel kel a hajnal, megint rád talált
valami barkács, félkész találmány felett,
mert gondolatban csak a galaxisok szívét öltöztetted
könnyű, lenge ruhákba,
egyetlen unokád félszeg és holdkövekkel ékes
együgyű homlokába.

MENEDÉK

Üres volt a galéria
Szemei előtt csak alkotása lebegett
Érzelmek sivatagából
Hirtelen tört elő a színes óceán
Létezés mint egyénileg elsajátított pokol
Melyből egyetlen kijárat
A konstruktivizmus vonalaival határolt
Menedékszerű ábránd

A galéria tömve volt
Emberek
Emberek nevettek a szokatlan
Abszurd menedékeken
Nekik ennyi volt csupán

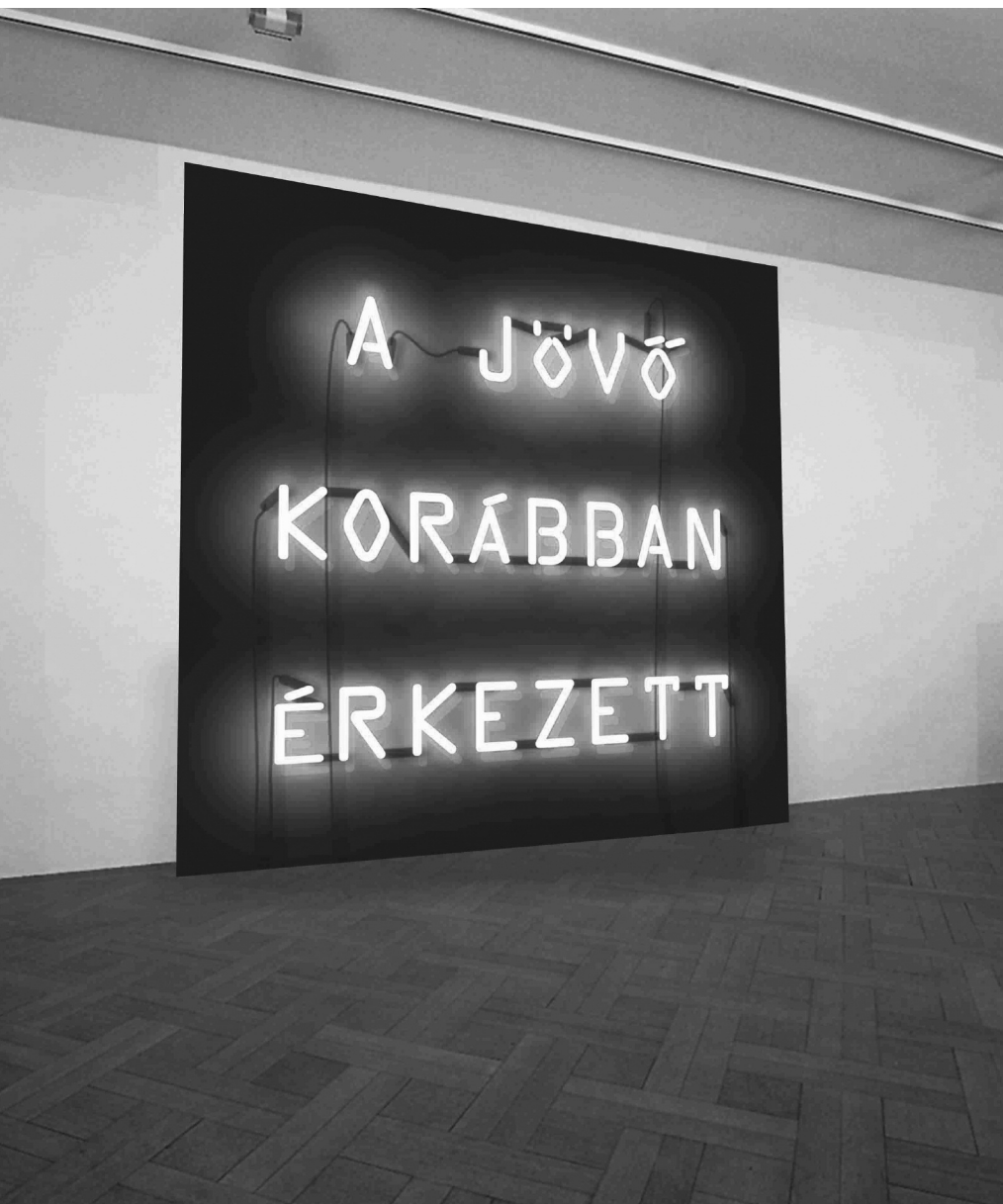
Üres tekintettel fordult
A hátul álló fekete alak felé
Tudta, hogy ő is betért a festékből tákolt otthonba
Értette, átadta, befogadta
Majd célját elérve
Büszkén sétált el az üres tömegből
Örökre

VIASZ

Festményről lefolyó viasztól várod a vigaszt
Macskán a grimaszt fel nem fedezed
Elém állsz, kinyújtod a kezed,
De én nem fogom meg viaszos tenyered
Gondolataidat tükrözi a szemed végtelen óceánja
Az irigy orvos kioperálja a még dobbanó szívet

A galéria üres
Megtelt semmivel
Csak egy-két füves
Meg a buta gazdag
Kinek mindegy mit
Csak venni kell

Kész a festmény
A viasz kemény
Könnyes a szemem
Mi vagyunk rajt ketten
Én hátat fordítok
Némán ordítok
Ő vállamra teszi kezét
Könnyeitől nem látom a szemét
Tükröből látni igazán
Mi lett belőlünk
A festmény kemény viaszán

Hérics Nándor képzőművész életrajzára pillantva jelen pillanatban két fontos évszámot kell mérlegelnünk: 1956-ban született, és most 2017-et írunk. Vagyis hatvan éves elmúltál, és ebből a hatvan évből negyvenet a képzőművészeti munkásság ölel fel. Bevezetésként néhány szót a pályakezdésről kell beszélnünk: Kisbéren születtél, amely valószínűleg nem a legmélyebb művészeti múltú magyarországi település. Hogy lehetett ott felkészülni a művészpályára, hogy lehetett onnan elindulni?

„A JÖVŐ KORÁBBAN 77 ÉRKEZETT”

Wehner Tibor

beszélgetése Hérics Nándor

képzőművésszel

Kisbérnek valóban nincs erős művészeti múltja. Nekem – miután valamilyen furcsa véletlen folytán megnyertem egy országos amatőr plakátpályázatot, amelyet Petőfi Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából írtak ki – egy tanárom, Turi Róbert mondta, hogy komolyabban kéne foglalkoznom a rajzolásával. Ez 1973-ban történt. Kisbérhez legközelebb Tata volt, ahol szakköri keretek között rajzolni tanulhattam, így délutánonként Tatára jártam. Vonattal mentem, Tatabányán át kellett szállnom, és valamikor éjfél körül értem vissza Kisbérre, így hát elmondhatom, hogy a diákéveim a tatai szakkörben és a vonaton teltek. De megérte ez az áldozatvállalás, mert Tatán Kerti Károly grafikusművész szakkörébe járhattam, aki a hetvenes-nyolcvanas évek egyik legjelentősebb grafikusa volt, és emellett rendkívüli pedagógiai érzékkel tanított. A mai napig idézem a tőle tanultakat a szakmai alapokkal kapcsolatban. Ebben az évben ünnepeltük születésének századik évfordulóját, és én nagyon nagy tisztelettel emlékszem rá.

Kerti Károly szakköreiben – a korábbi, a háború utáni években megalapított orosházi, majd az 1957-től általa vezetett tatai műhelyben – nagyon sok, később művésszé vált, ma is aktívan dolgozó egykori tanítvány kezdte meg a felkészülését. Példaként hivatkozhatunk a te fő alkotóterületed egyik kiváló művészeire, Árendás József tervező grafikusra, aki ugyancsak a Kerti Károly által vezetett tatai körből indult. De hivatkozhatunk Neuberger István festő- és Lévai Ádám grafikusművészre is, mint akiknek a műveiben nagyon fontos szerepe van a rajznak.

Erősen rajzi kötődésűek vagyunk mindannyian, így Árendás József plakátjain is rendkívül dinamikus szerepű a rajz. De az én portréimat szemlélve is megjegyzi általában, hogy a kompozíció fontos eleme a rajz, és én ilyenkor

mindig megjegyzem, hogy ezt Kerti Károlynak köszönhetem, aki keményen megkövetelte a rajztudást.

78 *De Tata mellett budapesti művészeti körökben is megfordultál a felkészülés periódusában.*

Az a szép, hogy ezekben a körökben megismertem a későbbi, illetve a mai magyar képzőművészet élvonalának alkotóit. Olyan szakkörösökkel dolgoztam együtt, mint például Olajos György festő- és grafikusművész, de hosszan sorolhatnám a neveket. A Vasutas és a Dési Huber Képzőművész Kör nagy múltú művészeti szabadiskoláinak a foglalkozásait látogattam. A Vasutas körben Benedek Jenő festőművész volt a rajztanárom, de nem feledkezhetünk meg Kirchmayer Károly szobrászművészről sem, akitől meg a mintázást tanultam, amely ismereteknek a későbbiekben ugyancsak nagy hasznát vettem: tulajdonképpen itt fejlődött ki a formakultúrám, és itt tanultam meg azt is, hogy hogyan lehet egy arc karakterét megragadni.

Az életrajzodban szerepel egy szervezett iskola, egy művészeti intézmény, a Kirakatrendező Iskola is.

Amikor találkozom a kollégáimmal, akkor általában nagyon gyorsan kiderül, hogy azonosak a gyökereink. Épp most olvastam egy tanulmányt Hegedűs 2 László képzőművészről, és arra döbbsentem rá, hogy teljesen azonos felkészülési pályát jártunk be. Akit – mint engem is – nem vettek fel a képzőművészeti vagy iparművészeti főiskolára, azok beiratkoztak a Kirakatrendező Iskolába. Én ott két évig tervezőgrafikát tanultam.

A hetvenes évek második felétől, végétől kezdte szerepelni műveiddel a pályázatokon és a kiállításokon, és a kezdeti időszakban a plakát játszott elsőrendű szerepet munkásságodban. És megjelentek alkotásaid a Fiatal Képzőművészek Stúdiója kiállításain is, amelyeket ekkoriban a fiatal magyar művészet legfontosabb tárlataiként rendeztek meg.

A plakát engem azért kezdett el izgatni – azon túl, hogy a Petőfi-évfordulón elért szakmai siker adott egy nagy lökést számomra – mert a plakátban nagyon nagy lehetőségeket fedeztem fel: egy olyan multi-műfajnak ítéltam meg, amely műveinek megalkotása során a grafikus egyaránt kifejezheti magát a fotó segítségével, tolmácsolhatja mondanóját a rajz, a festészet eszközeivel, és ugyanakkor még a szobrászati technikákkal is – talán elég, ha csak Pócs Péter plakátjaira, illetve remek kis só-liszt szobraira gondolunk, amelyek ugyancsak a plakáttervezés folyamatában születtek meg. Én is ezen az úton, ezzel a komplex

szemlélettel indultam el: olyan plasztikákat szerettem volna készíteni, amelyek, miután lefotózom, szervesen beépülnek egy-egy plakátba, de úgy, hogy a plasztikai értékek is megmaradnak. Ezekkel a művekkel jelentkeztem a Fiatal Képzőművészek Stúdiójában, ahol találkozhattam azokkal a társaimmal, akiknek hasonló, rendhagyó törekvéseik voltak, illetve akiket hasonló kérdésfelvetések foglalkoztattak – gondolok itt Záborszky Gáborra, Barabás Mártonra, Szabó Tamásra vagy Kollár Györgyre, akiknek műveit gondolati, alkotószemléleti rokonság fűzte össze az én munkáimmal.

79

De te közel kerültél ennek a korszaknak az alternatív művészeti mozgalmaihoz is, és itt elsősorban a zenére gondolkodok, a beat, a pop, a rock hullámaira, és ezekkel összefüggésben a szentendrei autodidakta művészeti megmozdulásokra. És itt arra a jellegzetes vonásra kell figyelniük, hogy művészetekben nem egyetlen alkotóterület szigorúan megszabott keretei között dolgoztál, hanem egyszerre több művészeti ágazatot, műfajt, technikát összekapcsoltál, integráltál műveidbe.

Az én felfogásomban nem létezik külön festészet, külön grafika vagy szobrászat, számomra csak egységes képzőművészet van, amelynek lehetőségeit, eszközeit, technikáit egyenértékűen szeretném kiaknázni, úgy, hogy minden a kifejezés szolgálatában áll. Teljesen mindegy, milyen eszközöket használsz, a kifejezés legfontosabb alapeleme a gondolat, és ennek a gondolatnak kell kivetülnie valamilyen vizuális formában – realizálódjon az síkon vagy térben. Ezért is tiltakozom mindig az ellen, ha valamelyik ágazat művészeként szeretnének meghatározni, jóllehet persze tagja vagyok a Magyar Festők Társaságának, de kiállítok a szobrászok szakmai seregszemléin ugyanúgy, mint a békéscsabai Alkalmazott Grafikai Biennálékön is. Számomra érthetetlen, hogy miért van az, hogy miután végigviszek egy történetet, csinálom egy ciklust vagy egy sorozatot, a kritika máris elhelyez az adott kategóriába. Na ettől aztán úgy megijedek, hogy azonnal elkezdek egy teljesen más dolgot, egy gyökeresen új formát kidolgozni. A művészet halála a rutin.

A plakáttervezői tevékenységben is nagyon fontos ez a szabadság-tényező, a szabályoknak, a kategóriáknak való meg-nem-felelés kényszere. Plakátnak nevezett kompozícióid között nagyon sok olyan mű van, amely nem tölti be a plakát-funkciót, és nem érvényesek rá a plakátot meghatározó kritériumok: nem megrendelésre készülnek, nem valamifajta funkciót szolgálnak, nem valamilyen termékre vagy jelenségre hívják fel a figyelmet, és nem sokszorosított formában valósulnak meg, mert csak egyetlen darab készül el, ugyanúgy, mint egy autonóm műalkotás esetében.

Új Forrás 2018/4 – „A jövő korában érkezett” – Wehner Tibor beszélgetése Hérics Nándor képzőművésszel

A plakát a konvenciók szerint megrendelői műfaj: jön a megrendelő, és felkéri a grafikust, hogy az új szappanhoz, vagy valamilyen politikai rendezvényhez-eseményhez készítsen egy figyelmet felhívó, beharangozó vizuális hirdetményt. De nekem általában egy-egy téma jut eszembe, bennem
80 egy-egy gondolat merül fel, és olyan erős a kifejezés kényszere, hogy ezt a plakát eszközeivel jelenítem meg. Így születnek meg az én unikális, az önmagamnak adott magán-megrendelésre készülő plakátjaim, annak a törekvésnek a jegyében, hogy szeretem a szabályokat felrúgni.

A magyar művészetben a nyolcvanas években jelentek meg, elsősorban a Fiatal Képzőművészek Stúdiója kiállításain tűnedezték fel a világító, villogó neonplasztikák. Trombitás Tamás műveire emlékszem a te alkotásaid mellett. Azóta több mint három évtized telt el, és e különös hatásrendszerrel élő alkotások műveid körében ma is jelen vannak.

Igen, Trombitás Tamással ketten voltunk, akik a hetvenes-nyolcvanas évektől ilyen munkákkal léptünk fel, de mindketten másként közelítettünk a problémához, másként alkalmaztuk ezt a kifejezőeszközt: Trombitás geometrikus jellegű kompozíciókat készített, az én munkáimat viszont a pop art szemlélete karakterizálta. Az ötlet számomra a plakáttervezés folyamatában született meg: a magán-megrendelésre készített plakátokon a vonalaimat úgy rajzoltam meg, mintha azok neoncsövek lennének. A vonalaim világítottak. Innen léptem tovább, és aztán megcsináltam a valódi neoncsöveket, a valódi fényeket sugárzó neonkompozíciókat, amelyek már teljesen eltávolodtak a plakát-formavilágtól, és tárgyakká, objektékké alakultak. Vagyis itt már szobrászatról van szó, de olyan szobrászatról, amelyben a színes fényhatások már nagyobb szerepet játszanak – a fények a térben –, mint a tradicionális szobrászati anyagok és tömegek.

És ezek után, vagy mindezek közepette egyszer csak, az ezredforduló körül megjelent munkáid körében a festészet: a teljesen szabályszerű táblaképfestészet. Egy-egy témakörhöz kapcsolódva nagyszabású műsorozatokat festettél. Az egyik első ilyen nagy sorozat a Zenészporthék-műegyüttes volt.

A rockzene Magyarországon az ellenállás kifejezése volt. Kóbor János, az Omega együttes énekese mondta egyszer, hogy a rockzenében az 56-os forradalom elfojtása elleni lázadás élt tovább a fiatalokban. Ennek a könnyűnek nevezett zenei műfajnak a legjobb képviselőivel, barátaimmal beszélgetve rajzolgattam meg az első portrékat, aztán elkészültek az első festett arcképek is, és egyszer csak azt vettem észre, hogy már készen áll egy sorozat, egy magyar zenész-portrégaléria. Ez a többszáz képből álló műegyüttes nem

egységes szemléletű, mert a mű előadásmódját, stílusfelfogását mindig meghatározta az adott zenésszel való beszélgetés menete, illetve a hangulatom. 2006-ban kiadtunk egy könyvet is e munkák gyűjteményéről, úgy emlékszem, hogy mintegy háromszáz zenész-portré szerepelt benne. Ebben a könyvben olvashatók voltak azok a beszélgetések is, amelyek a portréfestés közben zajlottak le. 81

Nagyon érdekes, hogy bár zenészportrékról van szó, egyetlen kompozíción sincs egyetlen utalás sem arra – se egy hangszer, se egy zenei, vagy koncert-motívum nincs –, hogy a megidézettek zenészek. Minden művön csak az arc jelenik meg és csak az egyéniség, a személyiség szólal meg.

Igen, mert sokkal fontosabb volt számomra az ember, az egyéniség, a személyiség mint az attribútum. És az elsőrendű szempont az volt, hogy a barátaimat jelenítsem meg, és semmiképpen sem a sztárokat.

A zenészportrékat néhány évvel később egy városkép-, vagy pontosabban üzemkép-sorozat követte: a Képek a vasműből című, amely ugyancsak hagyományos olajfestéssel készült kompozíciósor. E műegyüttesen a hajdani Csepeli Vasmű pusztulóban vagy átalakulóban lévő világát, gyárait, üzemcsarnokait jelenítetted meg, felfedezve, hogy ebben a kemény, rideg közegben mennyi líra és szépség van. Hogy illeszkedik ez a sorozat az életművedbe?

A vasmű-sorozat megszületését ugyancsak egy véletlennek köszönhetem. Valamelyik munkámmal kapcsolatban kellett elmennem Csepelre, és miközben kerestem azt az üzembrészt, ahol a megbeszélésem volt, eltévedtem. És akkor döbbsentem meg, amikor felismertem, hogy itt egyáltalán nem nehéz eltévedni: később tudtam meg, hogy az egykori városnyi gyártelep több mint négyezer épületből áll. Bolyongásom közepette rácsodálkoztam ezeknek az ipari épületeknek a szépségére, és eldöntöttem, hogy ide máskor is el fogok járni. Ezután többször visszatértem Csepelre, és sokszor nem csak a fényképezőgépet vittem magammal, hanem a festő-állványomat is, és hirtelen felindultságomban, nyomban megfestettem néhány képet. Úgy érzem, hogy ezzel nemcsak a vasmű képes krónikáját írtam meg, nemcsak egy városrészt dokumentáltam, hanem egyúttal különleges festői szépségeket is összegezhettem.

Két-három évente újabb és újabb kiállításokat rendezel, és általában mindig új kollekciókkal jelentkezel, hol Budapesten, hol valamely vidéki településen. Most Szegeden, a REÖK Palotában mutatod be műveidet.

Ez a történet mintegy másfél évvel ezelőtt kezdődött. 2016-ban ugyanis elnyertem a szegedi Országos Táblaképfestészeti Biennálé fődíját, és ezzel a díjjal egy önálló kiállítási lehetőség is jár. Erre készülök most már másfél éve.

82 *Valószínűleg ez a tárlat nem tükrözheti a teljes, négy évtizedes munkásságot. Hogy építetted fel a kiállítás koncepcióját?*

Végül is Nátyi Róbert művészettörténésszel, a kiállítás kurátorával egyeztetve úgy döntöttünk, hogy nem teljes életmű-bemutatót rendezünk, annak ellenére, hogy a REÖK Palota tizenhat teremből áll, és tágas terek fogadják be a tárlat műveit. Két emelet termeiben rendezzük meg a kiállítást: a felső szinten a rock-, alternatív zenei- és punk-plakátjaimból mintegy kétszáz kompozíciót szeretnék bemutatni, míg a másik emelet teremsorában azokat a neonplasztikáimat, illetve tárgyszobraimat, objektjeimet tárnám közönség elé, amelyek a pop art világa kapcsán végső soron stilisztikailag és szemléletileg szorosan kapcsolódnak a plakátokhoz. A portrékat ezúttal nem viszem el Szegedre, mert szerepeltetésük esetén nagyon sokrétű, széttagolt lenne már a kollekció, és megzavarná a tárlat látogatóit. Az újabb, a magyar művésztszocializmus jeles képviselőit – festőket, grafikusokat, szobrászokat, művészettörténészeket – megörökítő portrészorozatomat pedig épp a közelmúltban mutattam be Pesterzsébeten, a Gaál Imre Galériában.

Viszont a közelmúltban készült egy, a korábbiaktól megintcsak teljesen eltérő felfogásmódot tükröztető együttes: a nonfiguratív festészeti kompozíciók sorozata, illetve formailag is összefüggő ciklusa, amely ott lesz Szegeden.

Igen, ezt az általam random-falnak nevezett kompozíciót szeretném kiállítani: ez a csepeli vasmű-képek pillanatnyi lezárásaként készült el, és erről ugyancsak megjelent egy album is 2017-ben *Random picture pannó avagy l'art pour l'art festészet a véletlen birodalmában* címmel. Eddig nem nagyon mondtam el senkinek, hogy az első vasmű-képeket én bizony fokozatosan átfestettem: időről-időre elővettem egy-egy képet, hogy javítsak rajta, de a kompozíciók lassan elkezdtek absztrahálódni, mert sokkal jobban foglalkoztatott adott esetben egy-egy fénysugár, vagy néhány önálló életre kelő fragmentum, mint maga az egész. E munka során aztán teljesen új képeket is festettem. És hogy miért nevezem ezt a képsorozatot random-falnak? A megnevezés abból a logikából ered, hogy ha elhelyezünk egy lakásban egy képet, akkor az már nemcsak a kép önálló világa által jelenik meg, hanem a lakás teljes egészének részeként is. Ahogy a tapéta, vagy egy bútordarab. Azt a vizuális összhatást is gazdagítja a kép, amelyben élünk. Egy olyan együttest szerettem volna létrehozni, amely egy vizuális hangulatot idéz, úgy, hogy

egy négyzetes rendszerben jelenik meg a kilencven kép, és a közönségre bízom a rendszeren belül az alakítást. A kilencven kép minden darabja levehető, áthelyezhető, vagyis a befogadó által választott festői hatás vezérelhető és indukálható. Ez egy interaktív mű.

83

Munkásságodban különleges szerepe van a könyveknek. Alkotói korszakaidat, egy-egy tematikus műegyüttest nemcsak kiállításokon szerepeltetsz, hanem könyvekkel is dokumentálsz. Ez tudatos törekvés, vagy csak így alakult?

Napjainkban fantasztikus módon kitágultak a dokumentálási és népszerűsítő lehetőségek, talán elég, ha csak az internetre hivatkozom. Vannak művészek, akiknél a közvetítés, az állandó jelenlét már sokkal fontosabb, mint maga az alkotómunka. Nekem az a szerencsém, hogy én tervező grafikus is vagyok, vagyis egy ilyen művész-könyv megtervezése és megjelentetése eredendően szakmai feladat számomra, és igen nagy kedvvel és különös gondossággal dolgozom a saját műveim könyvbe-foglalásán. A kivitelezéssel is szerencsém volt és van: kitűnő nyomdák – amelyekkel egy nyelvet beszélünk – dolgozhattam, működhetek együtt.

A szegedi kiállítással minden bizonnyal egyúttal egy korszak is lezárul művészeti tevékenységedben. Mik a terveid, mivel foglalkozol majd akkor, ha visszatérnek Szegedről a művek budapesti garázs-raktáradba, és ezért egy kissé újra össze kell majd húznod magad?

Művészársaimtól tudom, hogy egy-egy ilyen, nagy kiállítás után mindig valamifajta kiüresedés érezhető az emberben, és bizony hosszabb idő kell a munka újakezdéséhez. Valószínűleg nekem is ezt kell majd megélnem. De én már most is tele vagyok ötletekkel és tervekkel, nagyon sok neon-objekt-elképzelésem van, és ezeket szeretném minél előbb megvalósítani.

Kétségbeesésre nincs semmi ok, fiatal ember vagy, végső soron előtted a korábban érkezett jövő.

Új Forrás 2018/4 – „A jövő korábban érkezett” – Wehner Tibor beszélgetése Hérics Nándor képzőművésszel

*2018. január 25-én nyílt meg a szegedi REÖK Palotában Hérics Nándor képzőművész gyűjteményes kiállítása. A tárlat kapcsán 2017. decemberében a Long Music Production gondozásában portréfilm készült a művészről budapesti műtermében, amelynek szerkesztő-rendezője Sebők György volt. Az alábbiakban a filmre rögzített beszélgetés szerkesztett változatát adjuk közre.

ÖT RÖVID SZÖVEG

amióta a helyesírási szabályzat az avantgarde szó írásmódját avantgárdra módosította, inkább az andergrand-meghatározást érvényesítette mű-

ködésére. a kísérleti film műfajában utazott. évtizedekkel korábban volt már egy vetítővásznat vetítő filmje, amely bár sikeres volt, mégsem keltett különösebb szakmai visszhangot. többre vágyott, és leforgatta a *szigorúan csak 18 éven felülieknek* című andergrand szuperprodukciót. a főcím lepergése után az éjfékete, elnyújtott téglalap formátumú képmező jobb alsó sarkában megjelent az élénkvörös színű hivatalos embléma: a szabályos kör alakú karikába foglalt 18-as szám. a konceptuális nézői feltételezések szerint ebben az esetben az éjfékete mező megtekintése a korlátozott, csupán a 18 éven felüliek számára ajánlott és megengedett, holott az alkotói (konceptuális) szándék szerint maga az embléma a 18 éven felüli nézők megtekintési privilégiuma, a produkció lényegi üzenete. de ezek az értelmezési differenciák tulajdonképpen mellékesek – a nézők egyébként is elmehetnek a büdös francba, végső soron ez művészet, amihez semmi közük nincs –, mindenki nyugodjon meg, elvégre húsz hosszú percg nézhető és nézendő az élénkvörös embléma, és ezen idő alatt azért van némi idő a gondolkodásra, a variációk tüzetes számbavételére. húsz perc múltán aztán felvillan a gyors vége felirat, felkapcsolják a világítást, kitarják az ajtókat, mindenki mehet isten hírével a dolgára. persze azok a nézők, akik az utolsó képkockáig kitartottak és nem hagyták el a vetítés közben a termet. a produkciónak nem volt túlságosan magas tetszési indexe a független filmesek fesztiválján sem, a sajtóbemutatón is csupán negyedház volt (a vetítés megkezdésekor). a jelen sohasem ismeri fel a kor autentikus művészeti teljesítményeit, majd az utókor megadja az elégtételt, nyugtatgatta magát. amikor azonban kezébe vette a műsorújságot elképedt és rendkívül ideges lett: a *szigorúan csak 18 éven felülieknek* című filmjének besorolása nem kapott semmiféle korhatár-megjelölést, tehát így elvileg (és gyakorlatilag is) bárki megtekinthette, életkorától függetlenül. akár egy óvodás csoport is jegyet válthatott a produkcióra. reklamálni próbált a forgalmazó cégek központjában, ahol egy fásult hivatalnoknak hosszan igyekezett elmagyarázni a problematikát, de ő láthatóan

nem értette, egyszerűen nem fogta fel, mi a baj. az a gubanc, kezdett bele már harmadszor is, hogy a teljes megtekintési szabadság meghirdetésével a forgalmazás a film lényegét semmisíti meg: a *szigorúan csak 18 éven felülieknek* című kompozícióra valóban csak a szigorúan 18 éven felüliek vált-hatnának jegyet. a hangsúlyt a kompozíció-szóra helyezte. na de hát 85 azért ezzel fokozzuk a nézettséget, így sokkal nagyobb az esély, hogy többen váltanak jegyet a filmre, védekezett a hivatalnok. lássa be, fűzte még hozzá nem túl meggyőzően. elnézte ezt a vén jampit, akinek a hátul copfba fogott, dús, hosszú hajjal koronázott feje éles ellentétben volt a neobarokk íróasztalával, amelyen kínos rend uralkodott, a tükörfényes asztallapon csak tömpe, zsíros ujjainak lenyomatai éktelenkedtek az ellenfényben. felállt, két kézzel megragadta a hivatalnok varkocsát, és lendületes, erős mozdulatokkal négyszer vagy ötször beleverte az íróasztalba a nagy, busa fejét. az ajtó melletti szögről leakasztotta a kulcsot és kiment a hosszú folyosó végén nyíló szolgálati végébe. lemosta tenyeréről a vért – nem nagyon tudta megmagyarázni, hogy az arc sérülései kapcsán (jack nicholson-féle orrbetörés) hogyan és miért lett véres a fickó tarkójánál tartott keze –, és amikor visszavitte a kulcsot, kissé meglepődött, hogy az íróasztal mögött már egy egészen más fazon ül. fiatal volt és előzékenyen vagy tüntetőn vigyorgott, előtte az asztalon nagy kupacban parókák tornyosultak. egy pillanatra megingott, hogy neki is elmagyarázza a helyzetet, de aztán inkább kifordult az ajtón. céltalan ödöngés helyett úgy döntött, hogy új inspirációkra vágyva keres egy biliárd-snooker szalont (mindig komoly kielégülést okozott egy-egy jól irányzott széfti-lökés), ám amikor végre nagy nehezen megtalálta a lepukkant játéktermet – persze ez is alagsorban volt –, mégsem ment be.

mindig mindent alaposan és szisztematikusan eltervezett. már az alsó tagozatos tanulmányai során megtanulta, hogy az különbözteti meg az embert az állattól, hogy az emberek tudatosak, terveket, célokat fogalmazznak meg, amelyeket megvalósítanak, vagy legalábbis megkísérlik a megvalósításukat. a kézenfekvőnek látszó következtetésekkel és tanulságokkal szemben azt vallotta, hogy az állatoknak mégiscsak jobb, mint az embereknek, ugyanis a terveit a legritkább esetekben sikerült beváltania, a céljai sorra megghiúsultak. ilyenkor általában azt a megoldást (?) választotta, hogy új tervet dolgozott ki, vagy új célt jelölt meg, és kezdődhetett minden előlről. általában a körülmények és a szereplők voltak a realizálás megakadályozói, önmagát csak a legritkább esetben minősíthette hibásnak. e helyzet egyenes következménye volt, hogy egyre kisebb és jelentéktlenebb igényei és elképzelései voltak. már nem foglalkozott a távlatokkal és a nagy, világ-megváltó és világrengető koncepciókkal (az éhínség felszámolása, az erőszak száműzése szelídséggel, a gazdagság és a szegénység közötti különbségek megszüntetése a gazdagok szegényekké tételével stb.). arra vágyott, hogy kilépve az utcára akadálytalanul juthasson el a temetőig és vissza, és közben ne inzultálják, ne zaklassák, ne verjék meg és ne rabolják ki. legtöbbször már az első saroktól vissza kellett fordulnia a fenyegetések miatt. amikor újra próbálkozott, akkor már nem is a temető, hanem csak az első sarok volt a cél, de próbálkozását ekkor sem koronázta siker: gyilkossági helyszínelők kordonába botlott, s a kihúzott műanyagszalag mentén posztoló barátság-talan rendőr a gumibotjával fenyegetőzve zavarta vissza. a világ végtelen gonoszsága miatt nem lehetek ember, vonta meg tehetetlenségében a keserű konzekvenciát, és amikor a rendőr egy pillanatra elfordult, négykézlábra ereszkedett, hogy legalább a látszószögben, a dolgok szemléletmódjában azonosulhasson valamiképpen a kutyákkal. bal lábát az égnek emelve egy fa-levezelési imitációt is előadott, de az ütött-kopott furgonnal érkező, kezükben hurkokkal hadonászó sintérek ügyet sem vetettek rá, szabadon kószálhatott a gyilkossági helyszín melletti elvadult park még a hatósági emberek előtt ismeretlen hullákat rejtő bokrai között. ekkor ért meg benne az a felismerés, hogy ha állatként is, de tulajdonképpen végre korlátlanul valóra válthatja elképzeléseit, beteljesítheti régi vágyait.

egyszer csak arra vágyott, hogy a korábban normálisnak tűnő társaihoz hasonlóan őt is bolondnak nézzék, ezért ördögi ötletet agyalt ki: min-tegy a kor karikatúráját megrajzolandó parkolási díjat kér az ácsorgó gyalogosoktól. keresett a városban egy olyan, forgalmasabb térséget, ahol volt miért megállni, meg közlekedési csomópont lévén találkozási hely-ként is működött, és akcióba lépett. az akció során, az első fázisban még rendkívül udvariasan intézkedett, de fellépése ekkor is roppant határozott és ellentmondást nem tűrő volt. bocsánat, hogy megzavarom, de nem látom a cédulát, befizette a parkolási díjat? persze a megszólítottak először nem nagyon értették a dolgot, de amikor kissé szigorúbbra váltott, akkor mindenféle kifogásokat kezdtek keresni: én nem is au-tóval jöttem, csak egy pillanatra álltam meg, megyek is tovább, vagy egyszerűen csak hazudtak: elnézést, én fizettem, csak elvesztettem a bilétámat. na ilyenkor aztán megemelte a hangját, elmagyarázta, hogy ehhez az egészhez az autóknak semmi köze nincs, sőt pontosan ellenkezőleg – ezt a fordulatot: pontosan ellenkezőleg, nagyon ked-velte –, és nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy a pótdíj nem éppen olcsó multság, amit tovább tetéz a hivatalos személy megté-vesztésének szándéka. amikor az ügyfél megtörni látszott – a kapcsolat ezen fázisában már ügyfélként tekintett a delikvensre –, akkor még arra is emlékeztette, hogy előfordult már, hogy valakit a sorozatos parkolási fizetési mulasztások miatt hosszabb időre bebörtönöztek. és még ironikus toldalékként hozzáfűzte: ott aztán kedvére ücsörög-hetett a bliccelő ácsorgó. ez hatott: vagy sietve továbbálltak, vagy fi-zettek. a tarifát az öltözet és az életkor alapján becsülte meg, de mindig méltányos volt: a percdíj átlaga nyolc forint volt. a gurulós bő-röndösökre és a kézikocsit húzókra különös kéjjel vadászott, itt alkalmazhatta az emelt díjat, amelyhez mindig hozzáfűzte még: plusz áfa. (tetemes költség volt a rezsi: egy oldaltáskát is be kellett szereznie, benne az egyik gyermek-társasjátékhoz rendszeresített számlatömbbel, amelyhez sajnos mindig a tel-jes játékot meg kellett vásárolnia.) nem volt bocsánat, ha csak egy pillanatra is megálltak, azonnal lecsapott. amikor az egyik kekeckedő kézikocsis – aki már vagy egy fél órája várt valakire vagy valamire a téren – megkérdezte, hogy ugyan milyen alapon szedi maga itt a pénzt, akkor csak annyit mondott, hogy approximative. ez bevált, a kézikocsis vonakodva bár, de fizetett. es-ténként a sarki bisztróban vert seggére a szerénynek mondható bevételnek, harapott valamit és annyi fröccsöt ivott meg, amennyire a pénze futotta. egyik este, amikor belépett, rögtön kiszúrta, hogy a vendégek között ott üldögél az a bőrdösös főszer is, akit néhány órával korábban súlyosan

megbírságot. semleges, sőt, ellenséges terület lévén lélekben felkészült arra, hogy akár fizikai erőszakra is sor kerül, de aztán letelepedett ügyfele mellé, és bensőséges beszélgetésbe elegyedtek egymással. már-már arra gyanakodott, hogy ezt az egész parkolási-díj-bírság-ügyet beszélgető-
88 társa teljesen elfelejtette – a társalgás a manipulált focieredményekről és az ezek által keltett jogos felháborodásról folyt –, amikor egyszer csak megkérdezte: na de mit jelent az, hogy approximatív? elbizonytalanodott. felállt, zavarában azt motyogta, hogy hoz még két fröccsöt, de a pult helyett a mellékhelyiség felé vette az irányt, ahol a szellőzőablakon át – mint az unalmas maffia-filmek kisstílűnek tűnő, de az igazságot végül csak-csak leleplező spicilijei – kipréselte magát a hátsó udvarra, és innen már gyerekjáték volt eljutnia az autóbusz-pályaudvarra. egy másik városba szeretett volna elutazni, de nem maradt pénze a jegy megvásárlására. letelepedett a késő estére kiürült, teljesen néptelen váróteremben, ahol a sötét és világosabb kőlapokkal kirakott mettlachi padlózatot bámulva arra gondolt, hogy milyen nagyszerű, látványos sakkversenyeket lehetne itt rendezni, egyszerre több „asztalnál”. akár egy nagymester szimultán partit is játszhatna. az ötlet realizálásával fellendíthetné ennek a piszkos kis városnak az idegenforgalmát. álmódoszásában már a kupát adta át a rendezőség nevében a sakkverseny győztesének, amikor takarító felszerelésüket egy-egy kis kerekekre szerelt állványon maguk után húzó, kigyúrt alakok léptek a váróterembe, és igencsak lassú mozdulatokkal felfesték a mocskos, már-már egységesen szürkének tűnő kövezetet. a három alak megjelenése és mozgáskultúrája éles ellentétben volt foglalkozásukkal, illetve tevékenységükkel. érzéketlenek a nűanszokra, gondolta. amikor az egyik tagbaszakadt takarító ahhoz a padhoz ért, ahol ült, barátságtalanul ráfordult: húzza fel a lábát, de ő nem mozdult. ekkor mindhárman köré gyűltek. letépték a válláról oldaltáskáját, a tartalmát a szemégyűjtőbe szórták, majd az egyik pad alá hajították és ahogy jöttek, lassan elvonultak. önkéntelenül is összekuporodott, felhúzott lábakkal ült a padja körül észrevehetetlenül piszkosan maradt kövezet fölött az első, utasok nélküli hajnali járat elindulásáig.

nem volt könnyű megszerezni az információkat – végül egy gyorséttermi beszélgetés közben elcsípett értesülésre hagyatkozott – hol és mikor van a felvétel: katasztrófavédelmi gyakorlatok rendezése során alkalmazott műhalottnak jelentkezett. a felvételi ügyintéző persze kereszt-kérdésekkel bombázta. azt tudakolta, hogy vállalt-e már hasonló munkát – a munka szót külön kihangsúlyozta –, és arra volt kíváncsi, hogy nyitott szemű és szájú halottszínlelésre, illetve meredésre is vállalkozna, vagy csak egyszerű kinyúlásra. még sohasem próbálta, de a meredést választotta, mert az a póz némiképp többet fizetett. nem volt sok jelentkező, de úgy érezte, nemcsak ezért kapta meg a megbízást: bizonyára meggyőző volt az elszántsága. úgy számolt, hogy egyetlen napos műhalotti munkával megkereshet annyit, hogy életfunkcióit – és a nyugodt szemlélődést – csaknem egy hétig (ha szerény színvonalon is) de biztosíthatja. minden élőlényt elpusztító, külsérelmi nyomokat nem hagyó vegyi támadás halottjaként tekintetét valamilyen távoli pontra függesztve, mozdulatlanul kellett feküdnie egy lerobbant gyárépület huzatos kapuzata mellett, és addig sem moccanhatott meg, ameddig a narancssárga védőruhába öltözött, plexisisakos mentőegység-résztvevők órákig késlekedtek, mert a katasztrófa sújtotta területet automata mozgó kamerák pásztázták, a történésekről videó felvétel készült. próbált úgy elhelyezkedni, hogy legalább a pislogását ne rögzíthessék. már fájt az oldala, az egyik karja teljesen elszibbadt, amikor végre mozgólódás támadt. egy kezében megafont tartó figura tűnt fel, lassan körbejárt a terepen, de a teljesen zárt védősisak miatt rendre hiába emelte arca elé a hangosító szerkezetet, nem tudott kihirdetni semmit sem. ezt a dolgot azért még tökéletesíteni kellene, gondolta. miután a működése nyomán támadt hatalmas kommunikációs úrt maga után hagyva a megafonos elvonult, kisvártatva megjelentek a hordágyasok is, de vele nem törődtek: a műsebesülteket hordták ki a gyárépületből, kezeltjeiket paradicsomlével festett, átvérzett kötésekkal tölték be a mentőautókba, majd éktelen szirénázással elhajtottak. minden begyakorlottan, fennakadások nélkül, a pánik legkisebb jele nélkül működött. amikor a nyolcadik vagy kilencedik fordulóval is végeztek arra gondolt, hogy a sebesültek után most már a halottakra is sor kerül, de nem így történt: teljesen kiürült a gyárépületet körülvevő térség, senki és semmi nem mozdult. ezek talán azt hitték, hogy ő valójában is meghalt, töprengett, de abban reménykedett, hogy bizonyára közölték volna, ha a szándékosan elfelejtett halott szerepét osztják rá. nem talált logikus magyarázatot arra a súlyos problémára, hogy egy ilyen nagyszabású gyakorlatot hogy lehet megrendezni hullaszállítók

nélkül. amikor beesteledett felkászálódott, leporolta a ruháját, laza torna-
gyakorlatokat végzett (közben egy-két félreérthetetlen kézmozdulattal be-
intett a kameráknak), és elindult a telep bejárata felé. a portásfülke – ahol
a felvételi beszélgetés zajlott – zárva volt, a cégtáblának – emlékezett,
90 hogy befelétjövét még ott volt a fülke ablaka fölött egy furcsa embléma
– nyoma veszett. elbotorkált a gyorsétteremig, ahol a tippet kapta,
de a közönség és a személyzet is teljesen kicserélődött, egyetlen ismerős
arcot sem fedezett fel. próbált szóba elegyedni az egyik magányosan ülő, me-
reven maga elé néző alakkal, de mintha a falnak beszélt volna. már indulni
készült, az utolsó pohár italát kérte ki a pultnál, amikor két hivatalnokszerű
fickó a színlelésről kezdett pusmoggni mellette. a mentőalakulat ruhájához
hasonló színű nyakkendőt viseltek, és már korábban is feltűnt, hogy a fekete
öltönyeikkel igencsak kiríttak a szakadt öltözetű vendégek tarka összképéből.
az egyik azt bizonygatta, hogy a szituációtól függ, a másik meg újra meg újra
csak annyit mondott: én akkor is szigorúan büntetném. próbálta úgy figyelni
őket, ahogy műhalottként meredt a világba egész nap, de nem vették fel vele
a szemkontaktust. konkrétum nem hangzott el, a katasztrófavédelem szóba
se került. ekkor komoly kétely merült fel az egyre nagyobb tanácstalansággal
és zavarral vegyített gondolatai között: na de miért kell, és mitől kell a ka-
tasztrófát megvédeni? meglehet, hogy itt van a kutya elásva, merengett, de
nem tudta megfejtetni a furcsa fogalomhasználat rejtélyét. köpött egyet és
az ajtó felé indulva foghegyről odavetette az öltönyösöknek: kint megvárom
magukat. a gyorsétterem előtt csodálkozva látta, ahogy egy nagy, fekete –
oldalablakait is vastag, rojtos fekete függöny takarta, a rojtok sora ütemesen
himbálózott – csillogó furgon suhant el szirénázva a telep felé. hiába intege-
tett, nem vették fel. később úgy ítélte meg, hogy mintegy megkoronázta a nap-
ját, hogy hiába toporgott a bejárat előtt órákon át: az „éjjel-nappalos”
gyorsétterem – ezzel is jól átverték mindenkit – már régen lehúzta a rolót, a ta-
karítók is hazamentek, de az öltönyösök még mindig nem jöttek ki.

kiment a garázsba, beült az autóba, utazott. hol hosszabb, hol rövidebb ideig, de minden nap utazott. a kocsí már réges-régen használhatatlan volt, a gumik leeresztve, a benzintank üres, az akku lemerült, az ablaktörlők mozdulatlanok. az egyetlen még működő alkatrész, a jobb oldali ajtó ablakemelője volt: viszonylag könnyen le lehetett eresztetni, és aztán fel is lehetett húzni a koszos üvegtáblát. mindez egyáltalán nem zavarta, amiként az sem, hogy az egykor automata, távirányítással működtethető garázsajtó is mozdíthatatlan volt, és ezért utazásai során csak egy rozsdás vaslemez látott a szélvédőn keresztül, ha egy kicsit megdörzsölte az üveget, hogy kilásson. (ha az a vaslemez mesélni tudna, gondolta néha.) amikor hosszabb úton volt, néha félrehúzódott, leparkolt – óvatosságból bekapcsolta a működésképtelen elakadásjelzőt is –, leeresztette a jobb oldali ablakot, és miután friss tengerparti levegővel telt meg a kocsiszekrény, nagy, mély és hangos szippantásokat hallatva indult tovább. csak néha lépte át a megengedett sebességhatárt. ha teljes nyugalomra vágyott, akkor a hátsó ülésen foglalt helyet, és foghegyről egy-egy utasítást adott a sofőrnek, aki felszólításaira meglehetősen idegesen reagált, így azonnal oda is lett az oly hőn vágyott nyugalma. ilyenkor gyorsan visszafordultak és a legrövidebb úton visszatértek a garázsba. az egyik nap (kis büntudatot érzett, hogy ezt az általa igencsak gyűlölt nyelvi fordulatot használja) az autóba szállva furcsa dologra lett figyelmes: az ablaktörlő alá valaki egy piros színű figyelmeztető cédulát helyezett, amely arra emlékeztette, hogy a parkolási díjat elfelejtette kiegyenlíteni, és ezáltal tilosban parkolt és ezért megbírságot kaptak. a logikai lánc ezúttal is nehezen állt össze, de azért próbálta rekonstruálni, hogy az adott időpontban járt-e az adott helyen, ám miután utazásairól nem vezetett semmiféle nyilvántartást, nem tudott érveket, vagy ellenérveket felhozni az ügyben való érintettsége mellett vagy érintettségével szemben. mindettől függetlenül úgy emlékezett, hogy egyetlen, súlyos emléknymokat hagyó esettől eltekintve városi környezetben soha nem várakozott a kocsival – mindig csak a városhatárokon túl, valamelyest zavartalannak tűnő természeti környezetben, főként a tengerparton állította le a motort –, ezért azonnal eldöntötte, hogy a bírságot erre az első felszólításra nem fizeti be, és ezzel újabb lépésre kényszeríti a bírságot. és később is lesz még egy-két kiszámíthatatlan, meglepő lépése ebben az ügyben. már régen nagyon bosszantotta, hogy nemcsak azért kell mélyen a pénztárcájába nyúlania, hogy autókázhasson, hanem azért is, ha megáll, illetve ha megállna, és szemernyi sem élvezzi az autózás örömeit. egy elméletet is gyártott: ha megáll, akkor arra készítetik

aljas trükkjeikkel, hogy autózzon, és ha autózik, akkor meg sunyi kényszerekkel arra ösztönzik, hogy megálljon. és ennek nincs vége sohasem, az elindulások és megállások sötét, nyomasztó aktusai árnyékolják be az életet és fosztják meg az embereket javaiktól. (nem is beszélve arról, hogy ez
92 által a forgalom mindezen ármánykodások közepette már-már elviselhetetlenné nő.) a parkolási bírság-okozta megrázkódtatásai még el sem csitulnak teljesen, amikor újabb hosszú útra indult. alig hagyták el a város utolsó házait, amikor defektet kaptak. (épp a napokban érdeklődött a sofőrtől a gumik állapotát illetően, de ő megnyugtatta, hogy minden teljesen rendben van, „még meglehetősen keveset futottak”. hát úgy látszik, mégsem futottak keveset.) a pilóta gyakorlott mozdulatokkal dobta le a zakóját, hogy hozzákezdhesen a kerékcseréhez. felnyitva a csomagtartót szokatlanul hosszú ideig matatott a kocsi mögött, majd zavartan kitérte a hátsó ajtót, és rezignáltan bejelentette, hogy egy hulla van a csomagtartóban. meglepettségét leplezve csak annyit kérdezett: mint a gengszterfilmekben? mint a gengszterfilmekben, ismételte meg a sofőr. hát akkor itt a fuvar vége, és ha ez egy gengszterfilm, akkor a hulla eltüntetése a sofőr feladata, vonta meg a konzekvenciát. kiszállt, és elindult gyalog a város felé. visszatérése után kissé tanácstalanul, hosszan álldogált az üressége miatt vártatlanul oly tágassá vált garázsban és azon tűnődött, hogy meg kellett volna megkérdeznie a sofőrtől, hogy a hullán észrevette-e a parkolóőr-karszalagot, bár ezt ő is ellenőrizhette volna, mielőtt otthagya a defektes kocsit. miután nem tudta felidézni váratlanul megszakadt, rövid utazásának számos más részletét sem, és nem lelte meg az összefüggést a parkolási bírság és a csomagtartóban fekvő hulla között – más, említésre érdemes esemény meg nem történt az elmúlt napokban –, kissé bosszúsán visszavonult az üres garászból. az utazási lehetőségeitől való váratlan megfosztottság érzete ösztönözhetette arra, hogy bekapcsolja a televíziót – erre az utóbbi években nem nagyon került sor, vagy ahogy önnön magatartását minősítette: erre már régen nem vetemedett –, és miközben egy unalmas, a politika és a művészet kapcsolatát elemző kerekasztal-beszélgetés szereplőit bámulta a társalgás menetének vagy értelmének legcsekélyebb kontrollja nélkül, arra gondolt, hogy ezután mit fog kezdeni azzal a kísértéssel, amely belépve a garázsba arra indítja, hogy utazását a csomagtartó felnyitásával kezdje? ez a probléma olyannyira lekötötte a figyelmét, hogy különösebben nem lepődött meg azon sem, hogy a televíziós beszélgetés egyik élénken gesztikuláló, filmkritikusként fellépő szereplőjében a sofőrre ismert. a csomagtartó-komplexussal kapcsolatos aggályoskodása azonban feleslegesnek, vagy inkább hiábavalónak bizonyult, mert másnap a szobájából a garázsba vezető folyosóra nyíló ajtót zárva találta.

(szino)líra

torzósztár

ami

életemnek volt egy pontja amikor dél-amerikába vágytam semmi különös előzmény talán csak a brazil foci ami a vágyaknak beágyaz meg sanpaulo környékén állítólag valamilyen rokon ki

úgy híresztelték a kelleténél kissé aktívabb volt a háborús vonalon itt keverhetnék bele egy kis holokausztot is mint olykor az orbitális sikerre vágyó szakma ám az idézett mendemondáknak nincs semmilyen alapja s különben is a tragédiákkal sosem játszunk empátiával viszont telítve érzelmes magányunk ennyit tehetek de jöjjenek most azok az izgalmas hetek mikor az íróknak ajzott titkára fiatal ösztöndíjasokat keresett dél-amerikába mitől megmozdult bennem az örök latin nosztalgia a memoriterek emlékéből majdnem lelkesen váltottam a spanyol magán suliba furcsa módon leginkább peruba vágyva sombreroókról és rejtelmes hegyekről zengett egy ideig a versek délutánja és bár a kispolgári lét túl merész ötlet egy ilyen kalandra a szétszakítottság áthidalására már terveket szövögetett a család apraja s nagyja mikor a hírekben bementék ott a baloldal kegyetlenül le van géppuskázva s nincs igény hamis eszmék importjára mert idegen

néha eszembe jut a kerülőutak furcsa logikája no nem konkrétan megfoghatóan mikor a város tisztább levegőre vágyva a zsúfolt forgalmat utcáiról elkanyarítja vagy mikor egy megkerülő csellel a bamba védő mellett a gyors lábú csatár önmagát futtatja inkább az amelyik a stílusba és az intelligenciába beleégve hol sokszor a szituációnak támad komoly szemérmes nehezéke betegágyaknál önfeláldozó jóságban lepleződve olykor még ímmel-ámmal ha nem is gyakori sikerrel a kanyarokat ráhúzza egy flörtre ami az etikai skálán ide-oda táncol belülről föltoluló vágya ha első körben a szemérmetlen lopásokra rászól kényszerítve az alanyt valamilyen torz utóvédharcra ha a szegénység éhe hajtja vagy a hatalom következményt nem ismerő csábítása némi képmutatással globális tarhára netán békésebb esetekben amikor megszólal a pedagógiai szándék és az ambíciókat le nem törve gátlásos kritikai hang lesz a tanáré ahogy egykor áldott emlékű irodalmár barátom a műhelyben félszegen a dilettáns verseket megkerülve a tágasabb kitárulkozásról motyogott és amiatt legközelebb roppant kebleit kitárva jelent meg az amazon

kis helybeli váteszként már évtizedekkel ezelőtt versbe mondtam hogy nem-sokára csekkekből titkos számkódokból és adózásból fog állni a világ leg-alábbis ez a lélektelenül zakatoló verkli miként rozsdá a vasat morzsolja majd szét az erkölcs szebbik oldalát s termi meg gazdagodva a gengsztereket utóbbira persze még csak sejtésekből kezdett szövődni némi érzelmi egyveleg a természetes közgazdasági mutatókkal nem számolva s nem sejtve milyen új eszméket lök ki magából a felbőszült agora valahol a szétkent liberális eszmények és a szemérmetlen zsarnoki mutatókkal emelt statisztikák között amelyben hatalommal és esztelen vagyonosodással lőnek a megbomlott ösztönök amíg csak szánmasszá nem válnak bennünk a szentimentálisan feltett érdekek melyeken lassan megtelepednek a tehéneken a gatyák ősi képzetek s rutinná válnak az új eszközök a költeményből a táj ahogy egykor váratlanul jött már rég elköltözött a sorsát valami különös absztrakcióra hagyva s bár belőlem is kezd kikopni a kényszeredetten betanult kódok nagyja a ritmusuk marad az elfeledett kapunyitón ujjamat hagyva a nyitást maga lezongorázza

Új Forrás 2018/4 – Aczél Géza: (színo)lira
torzósótár

Folyóiratunk a

NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

anyagi támogatásával jelenik meg.

Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.

és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő, kiadóvezető)

PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, Zene online rovat)

REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)

SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, felelős szerkesztő, próza rovat: szenazol@gmail.com)

SZÜCS BALÁZS PÉTER (Füstjelek online rovat)

Lapterv és műszaki szerkesztés

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

ACSAI ROLAND

BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR

TURI MÁRTON

POGRÁNYI PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC

CSEKE ÁKOS

MONOSTORI IMRE

MUZZSNAY ÁKOS

VASADI PÉTER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT

JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.